

könyv
könyvtár
könyvtáros

1997
november

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

1997. november

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Lengyel László:** Gazdasági és kulturális konszenzus 3
Győri Erzsébet-Vajda Kornél: Közművelődési könyvtárak egy új Európáért 6

Könyv

- Győri Erzsébet:** Skaliczki Judit: Stratégiai tervezés 11
Kertész Gyula: Könyv, könyvtár, olvasó. Csáky Sörös Piroska művelődéstörténeti tanulmánykötetéről 12

Műhelykérdések

- Dr. Robert Funk:** Szolgáltatások, térítések és szponzorálás a modern könyvtári menedzsment szempontjából 18
Bátonyi Viola: Könyvtári marketing (Részletek egy készülő tanulmányból) 29
Kéglí Ferenc: „A múltnak nagy jövője van” avagy A könyvtár múltjának még lehet jövője 44

Perszonália

- Poprády Géza:** Búcsú Dr. Soltész Zoltánnétól 52
Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei 54
Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz 56

Lapunk e számának illusztrációit Olexa József grafikus munkáiból válogattuk.

From the contents

László Lengyel: Economic and cultural consensus (3);
Erzsébet Győri-Kornél Vajda: Public libraries for a new Europe (6)

Cikkeink szerzői

Bátonyi Viola, a D.M.P. Hungary Kft. irodavezetője; *Funk, Robert*, a berlini Humboldt Egyetem professzora; *Győri Erzsébet*, az OSZK-KMK mb. főigazgatója; *Kégli Ferenc*, az OSZK munkatársa; *Kertész Gyula*, az OSZK osztályvezetője; *Lengyel László*, a Pénzügykutató Rt. vezérigazgatója; *Poprády Géza*, az OSZK főigazgatója

Szerkesztőbizottság:

Poprády Géza (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Kenyéri Kornélia,
dr. Tóth Elek**

Szerkesztik:

Győri Erzsébet, Sz. Nagy Lajos, Vajda Kornél

A szerkesztőség címe: Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 156-8521
Közreadja: a Könyvtári és Informatikai Kamara, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, a Művelődési és Közoktatási Minisztérium, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár
Felelős kiadó: **Poprády Géza**, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója
Készült az OSZK Nyomdaüzemében
Felelős vezető: **Burány Tamás**
Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív. Munkaszám: 97.292

Lapunk megjelenéséhez támogatást kaptunk a Nemzeti Kulturális Alaptól

Terjeszti az Országos Széchényi Könyvtár
Előfizetési díj 1 évre 2400 forint. Egy szám ára 200 forint
HU-ISSN 1216-6804

Gazdasági és kulturális konszenzus*

Köszönöm kedves meghívásukat. Mint a szervezők emlékeztettek rá, beszéltem én már Önökhöz, igaz jó évszázaddal ezelőtt, 1988-ban, a szekszárdi vándorgyűlésen. Azóta valóban egy évszázad telt el. Természetesen egészen másról kell most szólnom. Jelesül arról, hogy miként tart a magyar társadalom és gazdaság a konszolidáció felé. Ez a konszolidáció természetesen alapjaiban érinti a könyvtárakat. A rendszerváltás nevű valami véget ért, a magyar társadalom és gazdaság a konszolidáció felé tart. Nem várható, hogy 1997–98-ban valamilyen radikális változás következzen be. A konszolidáció, ami elkövetkezik, bizonyos értelemben hasonló lesz ahhoz, ami a húszas években a Bethlen-, vagy a hatvanasokban a Kádár-korszakban történt. Ezen azt kell értenünk, hogy a nagy gazdasági és politikai elitiek, érdekcsoportok létrehoznak egy hierarchikus konszenzus-rendszert. Ennek a megállapodásnak lesz része a szolgáltató könyvtár mint információs központ és hálózat. Ez nem pozitív és nyílt kiegyezés lesz, hanem – és ez érinti leginkább a kultúrát – negatív megállapodásra számíthatunk. Az elfáradás a jellemző. Az erős társadalmi-gazdasági érdekcsoportok az elmúlt hat-nyolc évben nem tudták legyőzni egymást, kifáradtak. Ennek a kifáradásnak az eredménye a konszenzus. De ennek a kifáradásnak van pozitív oldala is. Mégpedig az, hogy a harc közben azért végbement egy átalakulás. Akarva-akaratlanul, de végbement. És bár a magyar politikai és szellemi erők ebben az átalakulásban rosszabbul szerepeltek, mint ahogyan szerepelhettek volna, mégiscsak létrejött egy európai kapcsolódás. Szerencsére nem követtünk el olyan tragikus hibát, amelynek következtében kiestünk volna Európából. Vagyis a konszolidáció európai keretekben fog végbemenni. Az ezredfordulón mi Európa részeként, Európa sarkában fogunk menetelni.

Az igazi nehézség azonban abban áll, hogy ha Magyarország 1989 után jól politizált volna, nem alakul ki az a sajátos modell, hogy a társadalomnak csak egyharmada „úszta meg” a rendszerváltást, kétharmada lecsúszott. Lehetett volna kétharmad-egyharmad is a pozitív–negatív arány. Most kétharmad van regionálisan is, ágazatilag is negatív helyzetben, és az egyharmad csak nagyon lassan tudja maga után húzni a kétharmadot. Akik bizony tartósan rossz helyzetben lesznek és maradnak. Kevés a nyertese a rendszerváltásnak, de a könyvtár közéjük tartozik. Nyugodtan mondhatom, hogy a kulturális intézmények nagyobbik része nem élte túl a rendszerváltást. A könyvtár igen, mégpedig azért, mert nem csak kulturális intézmény. Csak olyan intézmények maradhattak fenn, amelyek a civilizáció más szektoraiba is be tudtak hatolni. És a könyvtár ezt tette. A könyvtár a korábbi könyv- és történetközpontú civilizációs rendből átalakult és folyamatosan átalakul szöveg- és információs tartalmú civilizációs hálózattá. Az

* Elhangzott az MKE kecskeméti vándorgyűlésén.

európai kapcsolódás révén részévé válik azoknak a túlintegrált rendszereknek, amelyek gyűjtik, tárolják és szolgáltatják az információnyalábokat. És az információ alapkérdés. A hagyományos kultúra a könyvre épült, és azt a kultúrát a magyar olvasó elfogadta, magáévá tette. Most azonban egy másik tartományba kell átlépnie, az információk világába. Ha valaki nem kapja meg a szükséges információkat – kiesik, kihull. Az információt pedig csak a könyvtár tudja biztosítani, máshonnan nem beszerezhető. Én legalább nem látom, honnan lehetne beszerezni. Információ nélkül az ember kihull a társadalmi munkamegosztásból, holt térbe jut, ahonnan nincs kitörés. A magyar civil kultúrának alapvető kérdése, hogy bent van-e valaki az információk boltjában vagy nincs. Ez jobban szétválaszt, mint a regionális különbségek. Fontosabb, mint hogy van-e és mennyi aranykorona érteke a földnek, vagy hogy van-e üzemszarnok a város határában. Ma a munkahely milyensége, kulturáltsága, a város milyensége, kulturáltsága alapvetőbb, jobban meghatároz, mint a gyakorlati, anyagi körülmények. Ezért nagy dolog, hogy Kecskeméten ilyen könyvtár van. Kecskemét ezáltal kulturálisan megfogódzkodott. Ide akkor érdemes lesz beruházni. Ez a könyvtárak nagy előnye, és majd meglátjuk, mit tudnak ezzel kezdeni. Óriási előny, hogy a könyvtáraknak hálózataik vannak. Egyéb, másféle hálózatok nincsenek. A kulturális intézmények nem hálózattal tagozódnak be az országba. A könyvtárak igen. Ezért is kérném arra a jelenlevőket, hogy mint szakma gondolják végig magukat. Mint szakma hálózatban éljék át a következő éveket. Aki egyedül küzd, küzdött kulturális intézményért, az meghal, meghalt.

A kelet-európai – és ezen belül a magyar – könyvtár sajátossága, hogy egyike az utolsó, vagy az első civil szociális tereknek. A könyvtáros „népművelőből” szociális munkássá, komputerkalózzá, történetőrzővé válik. Az óriási kulturális és információs tömegeből a konszolidációs társadalom elitje csak kevéssé választja ki minőségi és innovációs cenzúrával a megmaradásra érdemest, ezért a „könyvtárosok közössége” kényszerül szakmai konszenzusra. A konszolidációs konszenzusokat általában úgy hozzák létre, hogy meghatározzák, milyen nyelven kell beszélni, meghatározzák, mit kell olvasni, meghatározzák, hogyan kell viselkedni, meghatározzák, hogy milyen nevelési elvek alapján kell a gyerekeket felnevelni, stb. A probléma az, hogy ilyen típusú meghatározások ma nincsenek. Nem mondatik meg az embernek, mit kell olvasnia, mi az, amit mindenképp tudnia kell. Akinek mondania kellene, maga sem tudja. Nincsenek már olyan tekintélyek, akik megmondhatnák. Hiányoznak a minőségi kritériumok. Lehet, hogy kialakulnak, de ma még nincsenek meg. Ha pedig nem akarjuk, hogy az információk válogatás nélkül árásszanak el minket, akkor lelnünk kell ilyen kritériumokat, minőségi kritériumokat. Meglelni, megteremtteni ezeket pedig csak szakmai közösség lehet képes. A könyvtárosok szakmai közössége.

Zárójelben tenném még hozzá, tán nem árnyékolja be a könyvtárak dicsőségét, hogy a könyvtárnak van egy szomorú funkciója is. Az nevezetesen, hogy szociális tér. Hajléktalanok, munkanélküliek, nyugdíjasok befogadási tere. Rajta kívül nincs civilizált közösségi tér. Egyedül a könyvtárban van meleg, ez az egyetlen ilyen szociális befogadóhely, ahol azért működik a civilizáció. Én azt hiszem, hogy ezért nem kell szégyenkezni. A fenntartóknak pedig, akik annyi mindenhez hozzájárulnak, azt mondanám, hogy ezért is érdemes a könyvtárat

– többek között – finanszírozniuk. A szociálisan kiszoruló, a népességben többségben lévők, nem dolgozók, munkanélküliek, fiatalok csak a könyvtárba mehetnek. És ha nem olvasnak el egyetlen könyvet sem, akkor is jobb, ha ott ülnek. Fogadjuk be őket.

Második mondanóm az állam és az önkormányzatok új helyzetével kapcsolatos. Az ezredfordulóig ki kell alakulnia az új központi és helyi állami civilizációs és kulturális szerepvállalásnak. Közigazgatási reform rendezi át a mai jövedelem-elosztókat. A konszolidációs társadalomban egy ideig nőni fog a regionális társadalmi egyenlőtlenség. Ez az egyenlőtlenség megjelenik a kulturális intézmények egyenlőtlen fejlesztésében és az abból következő egyenlőtlen szellemi lehetőségekben. A központi állammal szemben jelentősen meg fog nőni az önkormányzatok szerepe. A régióké, városoké, falvaké. Nagyon óvatosan felhívnam a figyelmet arra is, és ezzel nem hiszem, hogy sérteném az önkormányzati vezetőket, hogy ez a megerendszer nem fog fennmaradni. Ebbe a támogatási rendszerbe egyszerűen nem fér bele. Közigazgatási reform lesz az ezredfordulón, valamilyen tartományi szisztéma fog létrejönni. Amit nagyon végig kell gondolniuk, Önök nagyobb egységekbe fognak beletartozni. A könyvtáraknak ez hallatlan lehetőséget biztosít. A könyvtárak fogják össze egy kis táj, egy város, egy régió szellemi elitjét. Az ő számukra gyűjtik össze azokat az információkat, amelyek nélkül nem lehet beruházót hozni egy városba, ami nélkül nem lehet városrendezési tervet csinálni, ami nélkül mozdulni sem lehet. A polgármester, ha egy európai alaphoz pályázatot kíván benyújtani, mindenképp be kell mennie a könyvtárba. Másutt nemigen fog tudni utánanézni mindannak, ami eredménnyel kecsegtető pályázathoz szükséges. Szét fog darabolódní az ország, de ebben a szétdaraboltságban Önök fogják képviselni az egyik összetartó erőt. Igen nagy különbség lesz aközött, hogy az egyik helyen egy modern, korszerű, nagy könyvtár áll, a másikon egy ütött-kopott, ócska kis épület vaskályhával, ahol épp csak nem a könyvekkel fognak fűteni. Hogy egyes helyeken 40 fillért, azaz nulla forintot, máshol talán ezreket költenek könyvve. Hatalmas különbség ez, és ezt a különbséget kell Önöknek valahogy kezelniük. Ez megint a hálózati gondolatot erősíti. A könyvtárak láncolata civilizációs láncolat. Az iskolahálózat szelektív, és elitjellege, valamint egyéni versengése lehetetlenné teszik, hogy az iskolaközi kultúraátadás váljon uralkodóvá. A könyvtárak saját fejlesztésével, szponzorálásával egyenértékű a könyvtárak kulturális hálózatként, kölcsönös szociális térként való működtetése. A könyvtárak reformja a szakma reformját jelenti. Jelentősebb a szakma mint „gyenge érdekcsoport” konszenzusa, mint az egyéni kijárás, az erős érdekcsoportok mögötti megbúvás, vagyis az erősek konszenzusában a maradék elfogadása.

Végül egy üzenet. Az amerikaiak szerint mindennek a végén valamilyen üzenetnek illik lennie. Az én üzenetem, hogy a könyvtáros szakmának és magának a könyvtárnak három, szinte megdönthetetlen funkciója van. Civilizációs védőernyőt biztosít, az európai civilizáció védőernyőjét. Ez alá az ernyő alá be lehet bújni. Ezt azonnal belátják, ha száz kilométerrel keletebbre mennek. A második, hogy itt valóban létezik egy szakma. Ha nem létezne, nem tudtak volna maguknak kulturális beruházásokat kiharcolni. Más értelmiségi elitszakmák abban éltek ki magukat, hogy a másikat megfojtsák. Ne adják ki az ő könyvét. Inkább az

enyémet se. Színházad van? Ne legyen! Kölcsönös feljelentgetésben telt el az elmúlt időszak. Itt pedig olyan szakma van, amely összetart annyira, hogy kulturális beruházásokat harcol ki magának. A harmadik része az üzenetnek személyes. Amikor az Önök könyvtárait látom, látom bennük a saját könyveimet is. Ahogy Stendhal reménykedett, úgy én is: talán olvasnak majd 2040-ben is. Olvasni fogják a magyar nyelven megjelent írásokat. Önökön múlik, hogy legyen kinek írni. Ezért azt kívánom fogjanak össze Mátészalkától Sopronig, Kecskeméttől a székesfővárosig. Együvé tartozunk. Köszönöm a figyelmüket.

Lengyel László

Közművelődési könyvtárak egy új Európáért

Alighogy lezajlott a magyar könyvtárosok meghatározó jelentőségű, ezidén különösen jól sikerült, a szokásosnál is nagyobb távlatokat és lehetőségeket nyitó vándorgyűlése (Kecskeméten, augusztus 7–9-én), ismét nagyfontosságú könyvtáros-konferencia várta látogatóit. *Közművelődési könyvtárak egy új Európáért* címmel nemzetközi könyvtáros konferenciára került sor szeptember 25–27-én a budapesti Francia Intézetben, a francia és a német nagykövetség, a Francia Intézet és a Goethe Intézet közös rendezésében, a művelődési tárca és a Soros alapítvány támogatásával. A konferencia – magyar – címe tán már egy kicsit korszerűtlen is volt (nem így a francia és a német), hisz – a törvény óta – jobban szeretünk nyilvános könyvtárról beszélni, és ez jobban meg is felelt volna a konferencia mondandójának, hisz korántsem csupán arról volt e három napon keresztül szó, hogy hol a helyük a „közművelődési” könyvtáraknak. Általában a könyvtárakról, vagyis hát a nyilvános könyvtárakról esett szó (bibliothèques publiques ill. öffentliche Bibliotheken). A különbségtétel nem szörszálhasogatás. A konferencia ugyan erre a szó litterális értelemben nem tért ki, ám nyilvánvalóvá tette, hogy *minden* könyvtár előtt álló feladatról szólt, *minden* könyvtárost ért kihívásokról vitatkozott, *minden* könyvtári szakmai kérdésben illetékesnek érezte magát. Nem volt hát csoda, hogy a résztvevők (több mint kétszázan voltak) is, az előadók is, a vitában felszólalók is, a hangjukat csak a szünetben hallatók is a legkülönbözőbb könyvtárakat, könyvtári szakterületeket képviselték. Hallhatók voltak a konferencia során miniszteriális tisztviselő (pl. Inkei Péter, az MKM helyettes államtitkára, Jean-Sébastien Dupuit, a Francia Kulturális Minisztérium „Könyv és Olvasás” Főosztályának igazgatója), könyvtárosszövetségi elnökök és vezetők (Vajda Erik, az MKE elnöke, Birgit Dankert, a Német Könyvtárosok Szövetségének szóvivője), nemzeti könyvtári igazgatók (Poprády Géza, az OSZK főigazgatója, Jean-Pierre Angremy, a Francia Nemzeti Könyvtár elnöke), fővárosi nagy „közművelődési” könyvtárak vezetői (Papp István, a FSZEK főigazgató-helyettese, Hannelore Jouly, a Stuttgarti Városi Könyvtár igazgatója), kisebb városok könyvtárainak vezetői, könyvtári intézetek képviselői, az EBLIDA igazgatója, tájékoztatási és dokumentációs intézmények főmunkatársai

stb. Megszólalhattak természetesen „kívülállók” is: olyan szakemberek, akik ugyan nem könyvtárban dolgoznak, ám kiemelt használókként, egy-egy könyvtári vonatkozású szakterület hivatott értőiként az igénytámasztók nevében és érdekében, netán a fenntartók oldaláról joggal hallatták szavukat a diskurzusban (pl. Európa Bizottsági tisztviselők, újságírók, a képzésben dolgozók, a kulturális kapcsolatok területén tevékenykedők, alapítványi szakemberek stb.).

Dehát miről szóltak ezek a prominens, szakmánk nemzetközi (és természetesen hazai) elitjét képviselők? Mi volt a konferencia központi mondanója?

Természetesen nem egyetlen kiemelt téma szerepelt, tán inkább úgy lehetne fogalmazni, hogy a témák sokasága került terítékre. A könyvtárak hagyományos feladatai (gyűjteményalakítás, megőrzés, szétsugárzás), a hagyományos könyvtárlátogatók igényeinek szerkezete, a szellemi működés kondícióinak vizsgálata, a könyvtárak átalakulásának kérdésköre, az új elvárások megjelenésének okai és artikulálásának módjai, az új és újabb könyvtári modellek problémái, az online szolgáltatások sajátosságai, a könyvtárak és az Internet kapcsolatköre, a könyvtárhasználók képzésének antinómiái, az új technikák kihasználásának módozatai, a könyvtárak társadalmi háttere, a könyvtárosi hivatás aporái, a könyvtárosi műveltség alapkérdése stb. mind-mind szóba kerültek, megvitattattak. Széteső volt hát a konferencia: de omnis rebus szólott és még néhány más dologról is? Nem. Aki részt vett a konferencián, igen határozott erővonalakat láthatott kibontakozni, határozott tendenciákat és koncepciókat kialakulni. Mindenekelőtt a következőket. Egy valami egészen biztosan kiderült és nyomatékozódott a konferencián. Ennek a fontosságát az is aláhúzza, hogy így, ennyire középpontba állítva még nem hallhattunk róla, kivált nem nemzetközi társaságban. Ez az alap-

mondandó, alaptézis pedig az volt, hogy megmarad, legfeljebb módosul, ám átalakulva is megőrződik szinte minden, amit eddig könyvtári munkának, könyvtárral kapcsolatos tennivalónak, a szakma klasszikus teauruszának tekintetünk. Nem azok vitték a vezérszólamot, akik a radikálisan minden szempontból és minden vonatkozásban az újat emelték ki. A változások szubsztanciálisak, ismerte el mindenki, ám – miként ez természetes is – a szubsztanciális változások alapja maradandó. Ezt hangsúlyozta Poprády Géza a nemzeti könyvtári funkciókkal, ezt Jean-Pierre Angremy, akinek a teljes állomány elektronikus szövegfeldolgozásának irracionálisáról mondott szavait Poprády Géza azzal is nyomatékosította, hogy jelenleg nem is tudható, milyen és mekkora az elektronikus információk élettartama. Vélhetnénk, a nemzeti könyvtárak vezetőinek óvatos konzervatívizmusát jelzi ez csak. De mit szóljunk akkor az éppen nem konzervatívizmusáról híres újságíró, Ulrich Raulff koncepciójához (előadását a 3K következő száma fogja közölni), aki csak legyintett a nemzeti államokra és a polgárságra mint olyanra, Európa kultúráját azonban a könyv kultúrájaként határozta meg, olyanként méghozzá, amely maradandó érvényűnek bizonyult és fog bizonyulni. Vagy mit szóljunk Hannelore Jouly mondataihoz, aki éppen az identitás megőrzőjeként, a szellemi gyökerek nélkülözhetetlen talajaként definiálta a könyvtárat, maradandónak, szubsztrátumnak látván a – vele ellentétben – nagyon is gyorsan, nagyon is globálisan fejlődő világban.

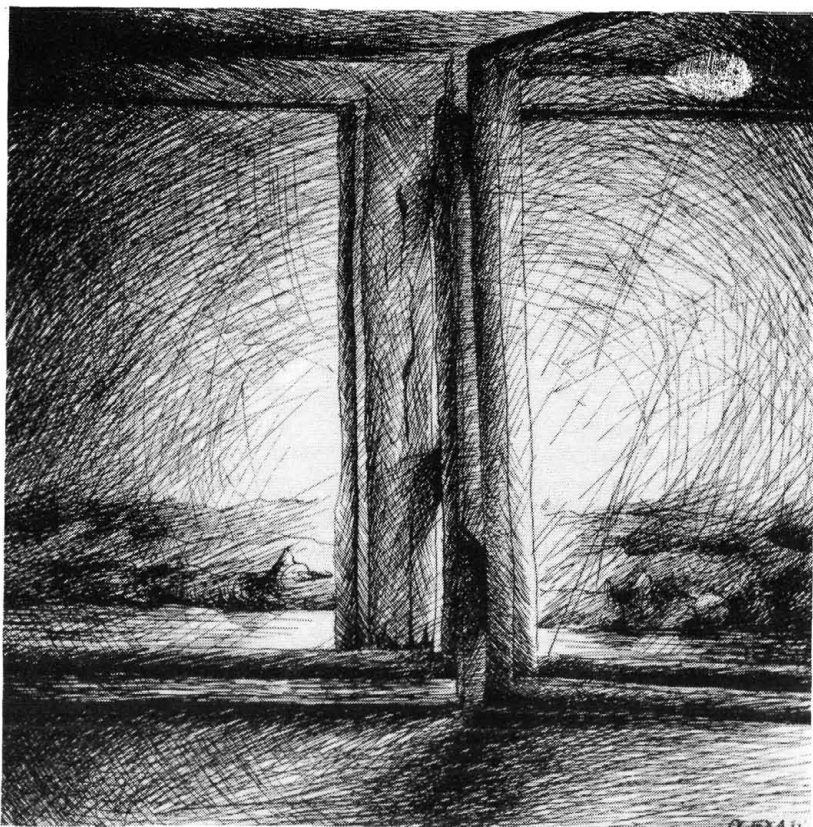
A konferenciának ez az alap gondolata természetesen korántsem jelentette azt, hogy a maradás, maradandóság hívei ragadták magukhoz a kezdeményezést. Éppen ellenkezőleg. A lényegi mondandó hegeli volt: hogy valami azonos maradhasson önmagával, meg kell változnia. És – legalábbis címekben, szöveg- és előadás-mennyiségben, problémaboncolásban – erre a változásra esett a hangsúly. Hogy a könyvtár betölthesse hagyományos és újabb funkcióit, hogy őrzője lehessen identitásnak és szellemi gyökereknek, kultúrának és műveknek, információknak és látogatói-felhasználói körnek, hogy elitjellegét (igen erről volt szó) kétségbevonhatatlanul fenntartsa, meg kell változnia, méghozzá nem kénytelen-kelletlen, kényszerítve-kényszerülve, hanem belülről, organikusan, a saját eidoszát követve és kiteljesítve. Ezekről, az ilyen jellegű változásokról szólt Dominique Arot (a Francia Könyvtárak Legfelső Tanácsának főtitkára), amikor a hagyományos könyvtári funkciók újrafogalmazásairól, Francine Thomas (a Strasbourgi Városi Könyvtár igazgatója), amikor társadalmi és/vagy kulturális szerepvállalásról, Dominique Lahary (a Francia Könyvtárosok Egyesületének elnöke), amikor az online szolgáltatások struktúráiról beszélt. Jellemző volt a legtöbb előadóra, leginkább talán a nagy sikert aratott Klaus-Dieter Lehmannra (a német Nemzeti Könyvtár igazgatója), hogy a hagyományos funkciók és struktúrák – úgy látszik roppant teherbíró – terminusaival, fogalmi készletével fogta be, határozta meg, jelölte ki az új technikák, az új eljárások és az új szolgáltatások módszertani helyét (például az Internetről – nagy rokonszenvvel bár, de – mint „egyszerű” szétsugárzási módról szólva).

Nem volt azonban a konferencia ennyire elméleti, teoretikus-filozófikus jellegű, mint amennyire – persze épp az alapkérdésekről szólván – eddig sugallni látszottunk. Hisz a hosszú tartamok (durée, mondták kedvtelve a franciák, tudván, hogy – ezt legalább – tolmács nélkül is mindenki érti), a maradandó struktúrák és kategóriák feltöltése, konkrét ajánlásokkal, javaslatokkal, tennivalókkal

és gyakorlati tapasztalatokkal való explikálása volt a legtöbb előadó vállalt feladata. Ilyenféle gyakorlati probléma pedig akadt szekerderékszám: a könyvtári épületekkel kapcsolatban, az állományok megőrzése vonatkozásában, ezeknek az állományoknak elektronikus feldolgozásával, meg- és visszakereshetővé tételével, szétsugárzásával és begyűjtésével-koncentrálásával kapcsolatban, a digitalizálás műhelykérdései, a szerzői jogi problémák, a könyvtári berendezések, a politikai és a gazdasági, a faktográfiai és az üzleti, a kisebbségekre és a réteg-specifikus csoportokra irányuló ellátások és informálások vonatkozásában, a képzés ügyében (kivált, mivel – nagyon helyesen – egyszerre esett szó a könyvtárosok és a felhasználók, a végrehajtók és a szelekciókat végzők, az olvasókkal és a gépekkel foglalkozók stb. képzéséről, továbbképzéséről, sőt a képzők képzéséről is) és így tovább.

Érdekes és vonzó ellentmondása volt a konferenciának, hogy jóllehet mindenki megoldandó feladatokról, kihívásokról, problémákról, nehézségekről és ellentmondásokról, a válaszok megtalálásának nehézségeiről, a tornyosuló gazdasági, társadalmi, jogi, politikai, kulturális, sőt etikai akadályokról és aporiákról szólt, az összefüggés alaphangja mégis meggyőzően magabiztos, az előadások modalitása szinte fölüeny volt. Az volt érzékelhető, hogy a résztvevők úgy látják: megoldhatók a problémák, elháríthatók az akadályok, a nehézségek inkább valamiféle derűs önbizalmat, mintsem rezignációt vagy arriére-garde pozíciót hívtak ki az érintettek közül. És mindez nem a nyugati résztvevők anyagi biztonságából (ilyenről senki sem szólt, sőt!) adódott, hanem (és ebben nem volt különbség hazaiak és nyugatiak között) a szakma értéséből, a problémák kezelési módjainak magabiztos ismeretéből, kihívások keltette fokozott tennivágyásból fakadt. Már azt igen megnyugtató volt látni-hallani, hogy mi mindenről tud szakszerűen beszélni a szakma, mi mindenben érzi – teljes joggal – illetékesnek magát: a digitalizálásban és a numerikus unimédiák terepén, az igényfelmérésben és az olvasói szokásváltozások variációiban, a kulturális tradícióhalmazok értékelésében és a novumok beillesztési manipulációiban, a raktáráépítés futurologiai aspektusaiban és az üzleti információk titkaiban, a személyiségépítés kérdéseiben és az újabb és újabb technikai eszközök kezelési módjában stb.

Ilyen érdekes dialektikus kapcsolódásokra is felfigyelhetett a konferenciát látogató közönség. A roppant szerteágazó kérdéskörök alapjában véve két pólus köré rendeződtek, a pólusok feszültsége kölcsönzött dinamikát nemcsak az előadásoknak, de annak is, amiről az előadások szóltak. Az egyik póluson kétségkívül a magában álló, kifelé teljesen egységesnek, szinte differenciálatlanul egységesnek felfogott könyvtár állt (és ebből a szempontból közömbösnek tűnt, hogy nemzeti vagy kisvárosi, nagy vagy kicsi könyvtárról volt szó), a másikon a lehető legtágabb, globálisnak felfogott „külvilág”. Ennek a – módszertani szempontból totalitásként kezelt – külvilágnak a partnere a könyvtár, ennek rezdüléseit fogja fel és ezekre válaszol, ezt modellálja meg önmagában, és ennek sugározza szét mindazt, amit egyáltalán képes. Különösen élesen körvonalazta azt a sajátos struktúrát Dominique Arot, aki szinte teljes világpanorámát vázolt fel előadásában, középpontjában a könyvtárral, amely egyféle szeizmográfként került be a képbe, de erről szólt Bertrand Calenge, a Villeurbanne-i Könyvtárosképző Intézet igazgatója virtuális könyvtárról szóló koncepciója is.

Végül néhány szót kell ejtenünk Nagy Attila (OSZK–KMK) és Kaszlahorkai Géza (Gyula, Városi Könyvtár) témavezető előadásairól. Mindketten a hazai könyvtári élet változásairól, az életgyakorlattá váló olvasás módszereiről, az oktatási rendszer ebbéli felelősségéről szoltak. Előadásaik a külföldi résztvevőkből is kiváltották az erkölcsi kötelezettség cselekvésre szólító parancsát.

A plenáris ülésekkel párhuzamosan intenzív műhelymunka is folyt, itt a francia és német gyakorlattal képpen és élőbeszédben, méginkább párbeszéd során ismerkedhettek meg a hazai résztvevők.

A konferencia idején hét szakmai szolgáltató cég (francia, német és svéd) kiállításon mutatta be könyvtáraknak szóló termékeit. Külön köszönet illeti meg a kiállítókat azért, hogy a bemutatott „kincseket” (tárlók, polcok, egyéb bútorok, CD-k, kézikönyvek stb.) vidám sorsolás keretében magyar könyvtáraknak ajánlékozták.

Kétségkívül jelentős konferencia volt, hozadékán még sokáig fogunk – immáron magunkban – egyetértve vitatkozni, vitatkozva gondolkodni és eredményeit – épp a konferencia szellemiségét magunkévá téve – kamatoztatni.

Györi Erzsébet – Vajda Kornél

Skaliczki Judit: Stratégiai tervezés

Szakirodalmi szemle

Korszerű könyvtárak – korszerű módszerek
A könyvtári menedzsment füzetei I.

Skaliczki Judit
STRATÉGIAI TERVEZÉS

Szakirodalmi szemle

1996

SKALICZKI Judit

Stratégiai tervezés : Szakirodalmi szemle /
Skaliczki Judit ; [kiad. az Országos Széchényi
Könyvtár]. - Bp.: OSZK, 1996. - 86 p. - Korszerű
könyvtárak – korszerű módszerek : a könyvtári
menedzsment füzetei,
ISSN 1416-6542 ; 1.)
ISBN 963 200 363 2

Gyorsan változó világunkban a tervezés módszereinek is törvényszerűen változniuk kell. Miután semmi sem örök, csak a változás, így természetesnek kell vennünk azoknak a módszereknek a megjelenését, amelyek az állandó változások közepette is lehetővé teszik a célratoró és hatékony tervezést.

Skaliczki Judit Stratégiai tervezés című kötete ennek a felismerésnek a jegyében született. A szakirodalmi szemle készítésének klasszikus szabályai szerint a szerző először definiálja tárgyát: „A stratégiai tervezés jövő- és változásorientációjú tevékenység. Összetett, komplex folyamat, amelyben számba kell venni és egységbe kell hozni az egymást erősítő, összetartó és az egymást gyengítő, szét-tartó folyamatokat.” A továbbiakban e tervezés érvényességi köréről ejt szót, melynek az a lényege, hogy „minden munkaterület minden munkatársának” foglalkoznia kell a stratégiai tervezéssel, illetőleg részt kell vennie benne, kinek-kinek a saját helyén.

A legnagyobb teret a tervezés folyamatának szánja a szemletanulmány írója, s nem véletlenül, hiszen itt dől el a módszer megismerésének, megtanulásának sorsa. A kiválasztott idézetek sok oldalról igyekeznek megvilágítani a mondanivalót. Ezek után áll a tervezés célja és haszna, mely – nem kétséges – esélyt nyújt a jövő célszerű alakításához.

A szerző komoly szakirodalmi ismeretét és szakmai tisztességét bizonyítja, hogy nem hallgatja el az e tervezési módszerrel kapcsolatos kételyeket, időnkénti erős kritikákat sem. A stratégiai tervezés előkészítésének módszerei közül ismeret nehányat, főként azokat, amelyeket a közgazdasági szakirodalom is hatékonyan alkalmaz (BEST-analízis, BCG-mátrix). Ezek után fordítja figyelmünket a stratégiai terv készítésére, illetőleg arra, hogyan legyen ebből konkrét cselekvési terv, milyen módszerei vannak a stratégiai terv értékelésének.

Mintegy segédeszközként közöl Skaliczki Judit két esettanulmányt. Az egyik Michael Cotta *Schonber* és Maurice B. *Line* munkája, a koppenhágai Business School könyvtárának 1994-ben készült stratégiai terve, a másik ugyanezen szerzőpáros tollából származó részlet *A felsőoktatási könyvtárak értékelése – különös tekintettel a Copenhagen Business School könyvtárára* című munkából.

A kötet irodalomjegyzéke huszonzét tételt közöl, a dolog természetéből következően angol nyelvű forrásokat. A cikkek, előadások között egyetlen magyar szerzőt találunk – e szemletanulmány szerzőjét.

Skaliczki Judit már régóta foglalkozik a könyvtárügyet megújító újfajta gondolkodási szemlélettel, melynek alkalmazása révén a könyvtár és dolgozói nem elszenvedői a változásoknak, hanem tevékeny alakítói is.

Külön aktualitást ad e kötetnek, hogy a törvénykezés folytán lehetővé és szükségessé válik a könyvtári rendszer megújulása.

A tanulmány az országos Széchényi Könyvtár kiadásában, a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával, a *Korszerű közkönyvtárak – korszerű módszerek. A könyvtári menedzsment füzetek* című sorozat első tagjaként látott napvilágot.

A kiadvány az alábbi címen rendelhető meg: Országos Széchényi Könyvtár, Kiadványtár. 1827 Bpest, Budavári Palota F épület. Fax: 202-08-04.

Győri Erzsébet

Könyv, könyvtár, olvasó

*Csáky Sörös Piroska
művelődéstörténeti tanulmánykötetéről*

A szerzőt a középkorú és idősebb könyvtáros korosztálynak nem kell bemutatni. A fiatalabbak elolvashatják rövid életrajzát a kötet hátsó borítójáról vagy az UMIL 1. kötetéből. Tájékoztatásul néhány adatot mégis ideírunk: a Trianon után Jugoszláviához csatolt bácskai Óbecsén született 1938-ban. A szülőváros gimnáziumának elvégzése után az újvidéki Tanárképző Főiskolán magyar–francia szakos diplomát szerzett (1959), majd ezt egyetemi magyar szakkal egészítette ki az újvidéki egyetem Magyar Tanszékén 1962-ben. Már egyetemista korában (1960 óta) „bedolgozott” a tanszéki könyvtárba. 1975-től a Magyar Tanszék tanársegéde, docense, majd egyetemi tanára. 1974-ben Budapesten az ELTE

Könyvtártudományi Tanszékén, 1985-ben az újvidéki egyetemen szerzett bölcsészdoktori oklevelet. 1974-től az irodalomtudomány magisztere, 1985-től doktora. Eddig 6 könyvtártudományi-bibliográfiai és egy folklorisztikai önálló kötet és több mint félszáz tanulmánya, cikke, recenziója jelent meg.

Legújabb kötetének tartalma 25 év termése: 1969–1996 között keletkezett művelődéstörténeti és könyvtártudományi (főleg könyv- és könyvtártörténeti, bibliográfiai) tárgyú tanulmányok, cikkek, szakmai konferenciákon, kongresszusokon elhangzott előadások szerkesztett szövege. Az utóbbiak kivételével jórészt utánközlések, de egy részük most jelent meg először ebben a formában. (Pl. eredetileg szerb nyelven elhangzott előadás magyar fordítása.) A már korábban megjelent írások szövegén keveset módosított, csak néhol pótolta újabb adatokkal a régebben publikált közleményeket.

A kötet a 26 közleményt négy tematikus fejezetbe osztja be, ezeken belül időrendet és/vagy logikai rendet alkalmaz. A kötet végén elhelyezett jegyzet tájékoztat az egyes írások, előadások eredeti (első) leelőhelyéről, keletkezésének-elhangzásának idejéről és helyéről.

Az 1. fejezet *Könyv- és nyomdászattörténet* címmel a legsokrétűbb és legnagyobb terjedelmű: 10 tanulmányt/előadást tartalmaz, amelyek közül négy most került közlésre először. Kettő kivételével a 20. századi (1918 utáni) *vajdasági* könyvkiadás történetével foglalkoznak. Ez nyilván úttörő vajdasági retrospektív bibliográfiai munkáinak időhatáraival függ össze. *A vajdasági magyar könyv (1918–1941)* c. tanulmánya a hasonló című bibliográfia problémacentrikus kutatásmódszertani összegezése 1985-ös évjellel. Valószínűleg a már elkészült, de csak 1988-ban megjelent kötet előzetes szinopszisa az 1985-ben megvédett irodalomtudományok egyetemi doktora tudományos fokozathoz. (A kötetvégi jegyzet e tanulmány céljáról, funkciójáról sajnos nem ír.) Ide kívánczik egy javaslat a hasonló címen 1988-ban megjelent bibliográfiával kapcsolatban: jó lenne a kötet 2. átdolgozott és bővített kiadását az egész Jugoszlávia területére kiterjeszteni, bedolgozva az utóbbi évtizedben előkerült köteteket és hasznosítva az első kiadás után megszerzett kutatásmódszertani, bibliográfiai leírási és szerkesztési tapasztalatokat. (Nem állok egyedül azzal a véleménnyel, hogy ez a bibliográfia tartalmi teljességét, leírási és szerkesztési módszerét illetően mélyen alatta marad a 15 évvel korábban, 1973-ban publikált *A jugoszláviai magyar könyv. 1945–1970.* c. kötetnek.)

A könyv- és lapkiadás kulturális, gazdasági és jogi feltételei a Vajdaságban (1918–1941) c. tanulmánya a budapesti Magyarságkutató Intézet által 1990-ben rendezett konferencián elhangzott előadás írott változata. Főként sajtó- és szerzői jogi, alkotmánytörténeti szempontból tárgyalja anyagát. E korszak kiadástörténetéhez tartozik még *Szenteleky és az intézményes könyvkiadás kezdetei* c. előadása (= *Híd*, 1993. 7–8. sz.), amely a Szenteleky Kornél irodalmi levelei 1927–1933 c. kettős impresszumú és szerkesztőjü (Zombor–Bp. 1943., Bisztray Gyula és Csuka Zoltán) kötetet használta forrásul.

Három nagyobb, különböző szempontú és időhatárú, de egyformán bibliográfiai alapozású tanulmány foglalkozik az 1945 utáni könyvkiadással. A *Magyar Szó kiadói tevékenysége 1945–1983* c. közleménye (= *Híd*, 1985. 12. sz.) évről évre haladva ismerteti a hírlap kiadói tevékenységét, naptárainak 1965–1981 kö-

zötti irodalmi anyagát. A tanulmány végén 95 tételes részletes bibliográfiában írja le a lap kiadói tevékenységének produktumait. A *Naptár és irodalom a Vajdaságban (1984–1994)* (= Híd, 1994. 12. sz.) az előbbi cikk folytatása, ui. a Magyar Szó naptárait elemzi szépirodalmi szempontból. A végén az elemzett naptárak részletes leírását adja. A harmadik tanulmány *Magyar nyelvű egyházi kiadványok a Vajdaságban 1945–1995* címmel eredetileg a 4. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson (Róma, 1996) elhangzott előadás először publikált írott változata. Ez az írás (és a bázisát képező bibliográfiai gyűjtés) műfaji és időbeli szempontból is kiegészíti a szerző *Jugoszláviai magyar könyv 1945–1970* c. bibliográfiáját. (Az itt nem közölt, mert még le nem zárt bibliográfia közel 500 tételt tartalmazott a tanulmány megírása idején.)

Két kisebb, helyi nyomdászattörténeti témájú előadása közül tárgyidőszakát és megjelenését tekintve is első *Az alsólendvai nyomda és nyomdáink szerepe a reformáció korában* címet viseli. Eredetileg a Hungarológiai Intézetben rendezett művelődéstörténeti konferencián hangzott el 1974-ben. Írott változata kissé didaktikus: túl nagy általános elméleti és történeti háttérrel vázol fel. Jegyzetapparátusa szerint főleg magyar, szlovén és horvát nyomda- és könyvtártörténeti összefoglalókra és az RMNy 1. kötetére támaszkodott. Másik nyomdatörténeti tanulmánya – *A becsei nyomdák történetéből* – eredetileg az újvidéki rádióban 1985-ben elhangzott előadás volt, a becsei nyomdák 110 éves jubileuma alkalmából. A könnyed stílusú előadás komoly levéltári és korabeli sajtó-forrásokra támaszkodott a szöveg közben elhelyezett hivatkozások szerint.

A kötet 2. fejezete a *Könyvtáros, könyvtár* címet viseli. Három előadása a könyvtárosképzéssel foglalkozik, közülük kettő itt jelent meg először. *A Hivatás vagy szakma?* című (elhangzott szerb nyelven a Jugoszláv Könyvtáros egyesületek Szövetségének 1990. évi közgyűlésén) egy szép Hamvas Béla-idézet vezet be. Az apparátussal nem terhelte, ám több kérdőíves kutatás eredményét is feldolgozó előadás a könyvtáros személyiségével, pályaképével foglalkozik. Végül szól a könyvtárosképzés hatékonyságáról, kérdőjeleiről s az 1975-ben indult vajdasági egyetemi könyvtárosképzés folyamatos elsorvadásáról. A kötetnek talán a legszébb és legelgondolkodtatóbb írása. – *A Könyvtárosképzés Jugoszláviában* ugyancsak könyvtárosegyleti előadás 1978-ból. (A szerb szöveg tömörített magyar nyelvű változatát a *Könyvtári Figyelő* 1980/2. száma közölte.) Az 1971–1978 közötti bázisidőszakra nézve tekinti át a képzés 3 szintjének helyzetét és a továbblépés lehetőségeit. – *Könyvtárosképzésünk jelene, múltja, jövője* c. 1987-ben az újvidéki egyetem Magyar Tanszékén elhangzott előadása első közlés. Az 1975/76-ban bevezetett ún. ágazati oktatás eredményeit és a 80-as évek elején bekövetkezett megtorpanását taglalja. – *Észrevételek a bibliográfiáról* közös címmel két hazai bibliográfiai tanácskozásra (1987, 1995) készült, eredetileg szerb nyelvű, három előadásának magyarra fordított, némileg módosított szövege található. Kissé túl didaktikusan és idézeteket közölve a bibliográfia-készítés általános követelményeiről, a személyi bibliográfiákról (Nádas Péter személyi bibliográfiájának konkrét és érdekes elemzésével), majd a helyismereti bibliográfiákról, idézve a fogalmi-tipológiai meghatározásokat Bényei Miklós: *Helyismereti tevékenység a könyvtárakban* (1994), és a *Könyvtári tájékoztatás 1. Általános tájékoztatás* c. tankönyvből (1975), végül a *Könyvtárosok kislexikonából* (1989) – konkrét mű elemzése nélkül. Utoljára a nemzeti bibliográfiáknak az

oktatásban betöltött szerepéről, az újvidéki Bölcsészettudományi Kar könyvtárának felhasználóiról, a Magyar Tanszék hallgatói számára indított Szakirodalmi tájékoztatás c. tantárgy bevezetésének tapasztalatairól ír. – *Hungarika-kutatás a Vajdaságban* (Egy dolgozat vázlatja, amely nem hangzott el a Magyar Könyvtárosok III. Szakmai Találkozóján) címmel és magyarázó alcímmel megjelent írása és a jegyzetben közölt kommentárja – „A Magyar Könyvtárosok Találkozására készült, 1992-ben” – kielégítésre szorul. Valójában a szakmai találkozó Bibliográfiai szekciójának bevezető előadásában elhangzott, illetve a vajdasági vonatkozásban el nem hangzott értékelést fájlalja, s ezzel a később megküldött írásbeli hozzászólással kívánja a hiányt pótolni. A közlés érdekessége, hogy az utólag, de még 1992-ben megküldött dolgozatot mégis publikálta a találkozó előadásait kötetbe szerkesztő és 1996-ban kiadó nemzeti könyvtár. (Erről a szűkebb bevezetőjű és bibliográfiai apparátusú változatról nem tesz említést a szerző jegyzetapparátusa.) – *Az állomány elhelyezésének szerepe az olvasószolgálatban* (Az Újvidéki Bölcsészettudományi Kar tapasztalatainak összehasonlító vizsgálata a külföldi irodalomban leírt gyakorlattal) című és alcímű tanulmány (eredetileg az I. Nemzetközi Könyvtárépítési Szaktanácskozáson, 1987-ben Szarajevóban elhangzott előadás) sokkal érdekesebb és komplexebb, mint amire a cím utal.

A 3. fejezet *Az olvasó* címet viseli és nyolc tanulmányt, előadást tartalmaz. Közülük kettő első közlés. *Az író mint olvasó a két világháború között* c. tanulmány első része a *Van-e olvasóréteg a Vajdaságban?* részcímmel a 20-as 30-as évek irodalmi és egyéb sajtójából szemelgeti ki a válaszokat. A főcíme a cikk második része válaszol, főként a Hétről-hétre 1934-es évfolyamának hasábjain

Magister (Kiss Vilmos) által végzett olvasásszociológiai felmérés ismertetésével. – A második első közlés egy kiállítási megnyitó: *Gál László hagyatéka a Magyar Tanszék könyvtárában*, 1995-ből. A *Könyv, könyvtár, olvasó* c. – egyben kötetcímadó – tanulmány az IFLA 1972. évi budapesti konferenciájára készült adatgyűjtés és feldolgozása. Alapvetően a nemzetiségek könyvvel való ellátását vizsgálja (statisztikai és kérdőíves módszerrel), különös tekintettel a Vajdaság 21 – jelentős mértékben magyarlakta – településére. (Az 1973-as évjelzésű tanulmányból nem derül ki, hogy elhangzott-e az IFLA konferencián ez az előadás.) – *Az olvasás öröme – avagy olvasóvá nevelés szépirodalommal* c. jól tagolt és érdekes előadása nemcsak elhangzott a 9. Európai Olvasáskonferencián 1995-ben Budapesten, hanem ezt követően két folyóirat: a *Híd*, 1995. 10–11. és a *3K* 1996. 3. szám is leközölte. – Sinkó Ervintől két cikke is megjelent: *Sinkó Ervin könyvei között* (Tanulmányok 1. füz. 1969.) az újvidéki egyetem Magyar Tanszékének adományozott könyvtár könyveiből az ajánlások egy részét adja közre; a *Sinkó Ervin – az olvasó* (Tanulmányok 10–11. füz.; Sinkó emlékkönyv, 1977–78.) a fent említett hagyatékok elemzi sokrétűen: az író könyvbejegyzéseinek, naplójának stb. feldolgozásával. A *Kosztolányi, az olvasó* az első helyen említett „Az író mint olvasó...” témakörhöz kapcsolódik és egyik legfrissebb tanulmányának (Üzenet, 1996. 1–3. sz.) utánközlése. Főként az író levelezésére és naplójára támaszkodik.

A 4. *Kapcsolattörténet* c. fejezet a Hungarológiai Intézetben rendezett kapcsolattörténeti konferencián elhangzott két előadásának a Hungarológiai Közleményekből (1988. 1–2., 4. sz.) átvett utánközlése. Az egyik *VUK és az Egyetemi Nyomda* címet viseli és nyomdatörténeti művekre (főleg Käfer István monográfiájára), helytartótanácsi levéltári segédletre és Vuk publikált levelezésére támaszkodik. A másik – *A jugoszláv népek irodalma magyar nyelven (1957–1987)* – nem bibliográfiai tanulmány, bár adatait kiadói és egyéb bibliográfiákból meríti, amelyek egy részét maga készítette korábban (pl. a Forum Kiadó bibliográfiáját). Itt főleg a műfordítók felől vizsgálja tárgyát, s ilyen szempontú, elrendezésű bibliográfiát csatol tanulmányához. – *A NIN-díj 1954–1995* c. bibliográfiai tanulmányában azt vizsgálja, hogy a díjazott művek mennyi idő múlva jelentek meg magyar fordításban, illetve hogyan hatott a díj az olvasottságra.

A kötet a *Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság kiskönyvtára Művelődés és helytörténet* c. sorozatának 6. tagjaként jelent meg – mindössze 400 példányban – a Határon Túli Magyar Könyvkiadás Támogatása Kuratóriumának anyagi segítségével. Csak remélni lehet, hogy minden nagyobb hazai közkönyvtárba és könyvtártudományi tanszékre is eljut.

Kertész Gyula

Az ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR újdonsága a világhálón (WWW)

1997. július 1-től félhavonta elektronikus folyóiratként is megjelenik és ingyenesen hozzáférhető (olvasható) az OSZK honlapjáról a Magyarországon megjelent könyvek bibliográfiája

Magyar Nemzeti Bibliográfia. Könyvek Bibliográfiája – WWW címen.
Az MNB KB – WWW mindenkori legfrissebb 5 számának URL-je:

<http://www.oszk.hu/mnbkb/>

A bibliográfia tartalma megegyezik a nyomtatott MNB KB tartalmával, szerkezete a könnyebb áttekinthetőség érdekében annál egyszerűbb: a tételeket a törzsrészben az ETO főtablázatának megfelelő 9 szakfejezetbe csoportosítva, azokon belül betűrendes elrendezésben adja közre. A törzsrészt mutatók követik, egy egybeszerkesztett betűrendes (név-, cím-, tárgyi melléktétel) mutató és egy ISBN mutató. A mutatókban feltüntetett tételazonosítók a bibliográfiai tételekre hivatkoznak, s azok kiválasztásával a tételek egyenként is megjeleníthetők.

REKORDLETÖLTÉSI LEHETŐSÉGEK

Az MNB KB – WWW nemcsak olvasható a hálózaton, hanem előfizetés esetén a benne megjelentetett és a felhasználó által kiválasztott rekordok a hálózatról közvetlenül letölthetők HUNMARC formában. A felhasználó ötféle karakterkészlet közül választhat.

BEMUTATÓ RENDSZERE

A szolgáltatás kipróbálásához bárki számára rendelkezésre áll egy **Bemutató rendszer**, amely áttekinthetővé teszi a füzetek tartalmát és elrendezését, tájékoztatót nyújt a gyűjtőköréről, a bibliográfia szerkezetéről, az alkalmazott szabványokról, a tételek szerkezetéről és a társkiadványokról. A HUNMARC letöltéshez szükséges tudnivalókról külön Sűgő tájékoztató. A **Bemutató rendszer** és a hozzá tartozó HUNMARC letöltés **használatára ingyenes.**

ELŐFIZETÉSI DÍJAK

A HUNMARC rekordszolgáltatás belföldi előfizetőinek a belépés kezdő összege
1000,- Ft + 12% ÁFA

Az elszámolási rendszer rekordonként 10,- Ft + ÁFA árat számol fel, amíg a belépő összeg el nem fogy. Az előfizetés megújítására vonatkozó információkat a szolgáltatáshoz tartozó tájékoztató közli.

Előfizetési/levelezési cím: mnbkb@oszk.hu

Országos Széchényi Könyvtár
1827 Budapest, Budavári Palota F. épület
Telefax: 202-0807

Szolgáltatások, térítések és szponzorálás a modern könyvtári menedzsment szempontjából

Előadásomban prioritást szeretnék adni a „térítések” témájának, ami a Német Szövetségi Köztársaságban is ellentmondó véleményeket kiváltó viták középpontjában áll. Az előtérbe azokat a kérdéseket állítom, hogy milyen szolgáltatásokért¹ célszerű szociálpolitikai és népgazdasági szempontból térítéseket felszámítani, milyen térítési rendszer hozható létre, és milyen mértékűek lehetnek e térítések a Szövetségi Köztársaságban. A márkában megadott összegeket aztán már Önöknek kell forintra átszámítaniuk.

Az információ az információs társadalom lényeges, technológiailag, gazdaságilag, szociális és kulturális szempontból meghatározott részévé vált. A technológiai innováció eredményeként eddig ismeretlen sűrűségű információs hálózat jött létre, amely a társadalom olyan strukturális átalakulását váltotta ki, amelynek vége még nem látható. Ennek következtében az információszolgáltatás jelentős – és még korántsem lezárult – változáson ment keresztül. Így a jövőben alapjaiban alakul át a könyvtáros pályaképe, szakmai élete is.

Az új információs technológiát alkalmazó rendszerek bevezetésekor újra és újra felmerül a kérdés, hogy az ebből adódó költségek hogyan finanszírozhatók. Állandóan növekszik az olyan információs szolgáltatások kínálata, mint az

- online hozzáférhető adatbázisok,
- Internet alapszolgáltatások (e-posta, Telnet és FTP),
- információ-kínálat igénybevétele:
 - könyvtári katalógusok
 - kereskedelmi és nem kereskedelmi szakirodalmi és más adatbázisok
 - teljes szövegű adatbázisok.

Egyre több könyvtár alkalmazkodik szolgáltatási kínálatával ehhez az információ-áradathoz, hogy eleget tegyen a növekvő információigényeknek. A könyvtárosok feladata az, hogy kiválasszák az információs szolgáltatásokat felhasználói számára, és a speciális problémákhoz igazodva szelektáljanak az információk áradatából.

Az intellektuális teljesítmények fejlődése és a feladatok megoldása az oktatásban, a gazdaságban és a kutatásban nagyrészt a hálózaton felkínált korszerű szolgáltatásoktól függ. A multimédia formájában vagy más digitális formában rendelkezésre

¹ A nem könyvtári cikkek és szolgáltatások rendelkezésre bocsátásától, mint pl. felülnyomott pólók, baseballsapkák árusításától, vagy büfé üzemeltetésétől itt eltekintünk.

bocsátott információ a tudomány, valamint a politikai és társadalmi élet fejlődésének lényeges feltétele. Minden könyvtárnak szembe kell néznie az ebből adódó feladatokkal.

Célunk az kell, hogy legyen, hogy a használónak technikai, adminisztratív/szervezési és pénzügyi lebonyolítási tekintetben egyaránt lehetőleg egyszerű és költségekkel nem járó módon tegyük lehetővé a szükséges információs szolgáltatások igénybevételét. Különösen azt a szempontot figyelembe véve, hogy az adatbankokhoz való hozzáférésnek és más hasonló szolgáltatásoknak ma infrastrukturális alapszolgáltatásoknak kellene lenniük.

Ehhez a költségvetések szükségessége mellett megfelelő finanszírozási elvek szükségesek.

Olyan finanszírozásra kell törekedni, amely

– fenntartói költségvetési támogatásokból²

– térítésekből és

– szponzorálásból

tevéődik össze. Ezen belül a térítések aránya minél alacsonyabb legyen.

(A továbbiak megértéséhez tudni kell, hogy a térítéseknek a szerző által felvázolt rendszere ma még Németországban sem működik, csupán egyes tartományokban, egyes könyvtárakban és könyvtárfajtákban. Különösen nem általánosan e térítési elvek és eljárások a nyilvános közkönyvtárakban. (A fordító megjegyzése.)

Térítések felszámítása és beszedése nyilvános szolgáltatások egyéni igénybevétele esetén az alapelveket illetően jogos. Ilyen esetekben általában kényszerhozzájárulásokról van szó, amit egy magasabb jogszabály vezet be, politikai szempontok alapján. A térítések fejében az egyén számára bizonyos szolgáltatásokat teljesítenek, és feljogosítják őket valamely intézmény használatára. Vizsgálódásainkban a kifejezetten fiskális szempontokat figyelmen kívül hagyhatjuk, ha a térítések révén nem kívánnak nyereséget elérni. Valamely szolgáltatásokat teljesítő intézmény árainak kialakításakor meghatározott társadalmi és/vagy piaccgazdasági keretfeltételeket lehet figyelembe venni. Így a térítési politika alapulhat a szolgáltatás költségein vagy azon a hasznon, amit a használónak a szolgáltatás biztosít. Ha nincs szó a költségek teljes fedezéséről, akkor általában egység-tarifát határoznak meg. Elvi okokból az olyan nyilvános intézményekben mint a könyvtárakban a térítések meghatározásánál szociális szempontokat is figyelembe kell venni.

A könyvtárakban nem könnyű pontos költségszámítást végrehajtani. A munkatársaknak többnyire nem akarózik adatokat rögzíteni és számításokat végezni. Különböző könyvtárakban azonban már vannak olyan törekvések, hogy költségszámítást végezzenek. Ezek fényében abból indulhatunk ki, hogy egy nyilvános könyvtárban a tiszta kölcsönzési költségek 1,30 DM-ra rúgnak. Ha ezekhez

² A „Staatsausgaben” vagyis állami kiadások ez esetben szövetségi állami, tartományi és települési költségvetésből való, közvetlen, vagy közvetett (pl. egyetemi, vagy iskolai költségvetés útján megvalósuló) finanszírozást jelentenek. Ezt fordítottuk „fenntartói költségvetési támogatás”-ként. Ford. megj.

hozzászámítjuk a késedelmi térítéseket is, a költségek mintegy 1 DM-t tesznek ki.³ Ha viszont pl. egy könyvtár összes kiadásait osztjuk a kölcsönzések számával, elhanyagolva minden más szolgáltatást, akkor mintegy 6,00 DM-t kapunk a nyilvános közönyvtár egy kölcsönzésére számítva. Ez lenne tehát a kölcsönzésenkénti térítés költségalapja, ha a könyvtár semmilyen más szolgáltatást nem teljesítene, ill. nem számolna el. Tudományos könyvtárakban ezeket a számokat mintegy 5-10-szeres tényezővel kell szorozni.

Az egyéni térítéseknek a használói haszon alapján történő számítása lenne minden bizonnyal a nyilvános közszolgáltatások esetében a legigazságosabb megoldás. Ezzel lehetne legjobban eleget tenni egy népgazdasági alapú disztributív árpolitikának, amelynek figyelembe kell vennie az egyes használók igazságérzetét. Ezzel az eljárással szemben korántsem lényegtelen ellenvetés az, hogy a használó igazi hasznát nem tudja összezszerűen meghatározni, vagy pedig anyagi előnyét eltagadja, illetve minimalizálja. Ennek pedig a térítések hamis alapú számítása lenne a következménye. Az igazságos árpolitika, amit említettünk, így nem lenne megvalósítható.

A különböző haszon-számítási módszerek a lehetséges haszon hipotetikus mértékére alapoznak, és így nem lehetnek az egyéni térítések számításának reális számítási alapjai. A költségszámításon alapuló, vagyis tényleges költségekhez igazodó térítés viszont különböző könyvtári szolgáltatásokra pusztító hatást gyakorolna. Az a költség-hozzájárulás, amit a használónak a kölcsönzésért fizetnie kellene, sok esetben meghaladná a könyv vételárát. A könyvtárnak feltételezhetően a használók számának csökkenését kellene regisztrálnia, és így a népgazdaságnak ez az eljárás nem lenne hasznos.

A „haszonelvű” (tehát a használónál mutakozó haszonra épülő) mérőszámok alkalmazása a hiányzó objektív és egységes ismérvek híján még nehezebb. A térítések összegét ezért abból kiindulva kell meghatározni, hogy azok a költségek, amelyeket a használónak valamely szolgáltatás igénybevétele esetén fedeznie kell, megfeleljenek az ő egyéni hasznának, és emellett a térítések csökkentsék a nyilvános intézmények finanszírozásában mutakozó hiányokat.

A térítések bevezetésekor figyelembe kell venni

- a könyvtár társadalmi megbízatását (feladatait),
- a használói kör struktúráját,
- a szolgáltatások struktúráját.

Minden polgárnak lehetővé kell tenni, hogy hozzájusson az információkhoz. A jól felépített és megfelelően rendelkezésre bocsátott információs hálózat alapvető jelentőségű. Feltétlenül elérhetővé kell tenni azokat a médiumokat, amelyek az aktuális politikai, szociális, kulturális és más, társadalmilag releváns információkat hordozzák. Mindazoknak a napilapoknak, folyóiratoknak, *heti és havi gyakorisággal megjelenő kiadványoknak*, amelyek együttesen a pluralisztikus

³ Gee, Monika–Jülkenbeck, Agnes: *Ein gehöriges Maß an Anerkennung. Kostenuntersuchungen ... (A szükséges mértékű elismerés. Költségszámítások ...)* In: *Buch und Bibliothek*. 1994. 9. sz. 802 és folyt. p.

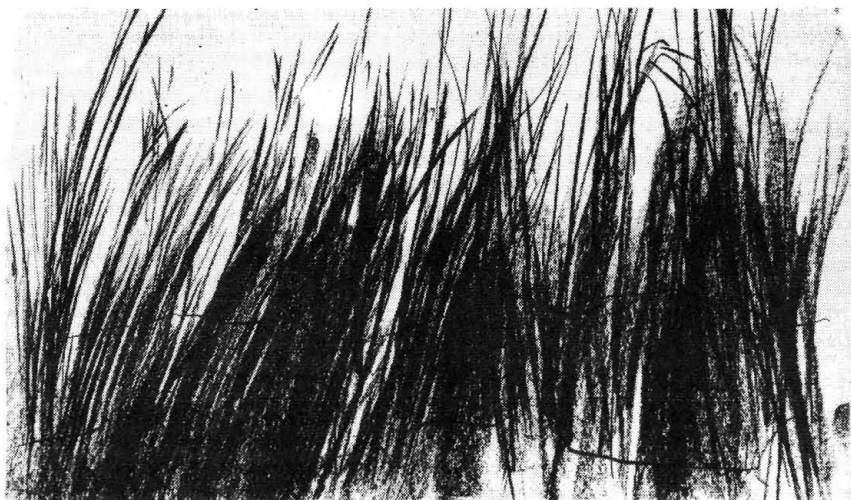
társadalom teljes spektrumát lefedik, lehetőleg mindenki által hozzáférhetően jelen kell lenniük a könyvtárakban.

Az a kérdés, hogy a használó jövedelme szerepet játsszon-e a térítések mértékének meghatározásakor, alapvető jellegű. Ennek a gondolatnak a megvalósíthatósága és megvalósíttása azonban csak arra vezethet, hogy a jövedelem nélküli vagy alacsony jövedelmű csoportok kedvezményekben részesüljenek, vagy ingyenesen juthassanak a szolgáltatásokhoz. Nincs értelme azon gondolkodni, hogy a jobban keresők, akik eleve több adót fizetnek, még magasabb térítéseket is fizessenek. E tekintetben az egyetlen lehetőség megkérni őket, hogy ezt önkéntesen tegyék meg.

A mindenkori szolgáltatások árának meghatározásánál figyelembe kell venni, hogy a térítések mértéke eltérő legyen. Az olyan alapszolgáltatásokat, mint a kölcsönzés, alaptarifáért lehet felajánlani. Az olyan különleges szolgáltatásokat viszont, mint pl. az információkeresés az adatbázisokban, magasabb térítésekhez kell kötni. Ahhoz, hogy egy könyvtár árszabását és térítési rendjét meghatározzuk, sokrétű üzemgazdasági megfontolásokra van szükség.

Az egyik lényeges tényező a vevőre (ügyfélre) orientált értékesítési politika. Ehhez tartozik egyebek között az a követelmény, hogy a használók „küszöbfélelmet” (a használó azon aggályait, amelyek megakadályozhatják a könyvtári szolgáltatások igénybevételét, vagyis azt, hogy átlépje a könyvtár küszöbét) olyan alacsony szinten tartsuk, amennyire ez lehetséges. A könyvtár ezért arra törekedik, hogy a küszöbfélelmet lebontsa, és ügyfélre orientált stratégiával ellene hasson. E szempontból elengedhetetlen az igénybevétel időtartamától függően meghatározott térítési rendszer bevezetése. Az éves látogatójegy mellett legyenek havi és heti, de legalább is napi látogatójegyek. Ha nem ajánlanánk a könyvtárat első ízben meglátogatóknak „körülzimatolási árat”, rendkívül jelentősen növelnők a küszöbfélelmet. Az „újonc” látogató visszariadna a könyvtárlátogatástól, és ezáltal használóként elveszítenénk. Ha viszont a könyvtár alternatívákat ajánl fel, akkor az „alkalmi látogató” kiszámíthatja, hogy napijegyekkel hányszor látogathatná a könyvtárat anélkül, hogy egy éves látogatójegy költségeihez képest veszteséges „üzletet kötné”. E megfontolást támasztja alá az a körülmény is, hogy – a közmondás szerint – senki sem vesz szívesen zsákba-macskát. A használónak mindenkor lehetőséget kell kapnia arra, hogy meggyőződjék arról, hogy a könyvtár szolgáltatás-kínálata eleget tesz-e elképzeléseinek, illetve igényeinek.

Emellett még fennáll az a lehetőség is, hogy magát a szolgáltatások kínálatát is bevonjuk az ügyfélre orientált értékesítési politikába. A könyvtár által kínált szolgáltatások differenciált felsorolása, amely szolgáltatásonként egyaránt meghatározza azoknak a könyvtárban felmerülő költségeit és az ebből a használó által fizetendő térítéseket, tájékoztató jegyzékként a bejelentkező helyen (pl. ruhában ford. megj.) a látogatók kezébe adható vagy központi helyen kifüggeszthető. Ezáltal a használó tájékozódhat azokról a költségekről, amelyeket az általa igénybevett szolgáltatások okoznak a nyilvános közintézménynek. Az ilyen jegyzék révén nemcsak az intézmény társadalmi elfogadottsága javulhat, hanem ez egyben növelheti a használó fizetési készségét is. A nyilvános szolgáltatások költségeiről tájékozott használó kevésbé támogatná a szűkös források pazarlását, mint az ingyenes szolgáltatásokhoz hozzászokott használó, aki nem ismeri az

általa a könyvtárnak okozott költségeket. A költségek világos feltárása a könyvtár és a használó számára egyaránt költségtudatosságot jelent.

A térítések differenciálásának további módszere, ami egyidejűleg a könyvtári folyamatok optimalálásának eszköze is, a csúcs-, fő- és mellékidők figyelembe vétele. Ehhez a könyvtárnak először meg kell vizsgálnia, hogy milyen napszakokban erős vagy ritkább a könyvtár látogatottsága. Ezután az összes felhasználónak különféle díjat számítanának fel a különféle időszakokra. Egy este 10-ig nyitva tartó könyvtár az olvasóterem használatát díjtalanul tehetné lehetővé, a kölcsönzés pedig csak délután 6-ig működne. A kölcsönzés – szemben a térítésmentes olvasóterem-használattal – térítésköteles lenne, mivel a könyvtár kihasználtságától függetlenül is költségeket okoz. Elvileg meggondolható, hogy a ki nem használt időszakokban a könyvtár díjtalanul álljon rendelkezésre. Az ingyenesség biztosítását a késő esti órákban – amelyek a kereső tevékenységet folytatók számára a könyvtárlátogatás egyetlen lehetséges időszakát jelentik – felhasználóra orientált könyvtári magatartásként értékelik. Ez a módszer lehetővé teszi a kötelezettségek nélküli körülnézést, és javítja a könyvtár presztízsét. Ez ellensúlyozhatja a használók számának a térítések miatti csökkenését. A csúcsidekben jól kihasznált könyvtár intézményének egyenes használatához vezethetné látogatóit. Ezzel mindenkor egyenes kihasználást lehetne elérni, és a létszámot – csúcsidek nélkül – csökkenteni lehetne vagy más munkára hatékonyabban lehetne hasznosítani. Alapjában véve azt is mérlegelni kell, hogy egyáltalán milyen könyvtári szolgáltatások legyenek térítéskötelesek. További lépésként a különböző szolgáltatásokat különféle meggondolások alapján meghatározott térítésekhez lehetne kötni.

Azok a szolgáltatások, amelyeket az olvasó akkor vesz igénybe, ha egy könyvet ténylegesen kölcsönözni akar, és ezzel a könyvtári „üzemnek” költségeket okoz, térítéshez köthetők. A piacgazdasági szempontoktól vezérelten irányított vállalatokban, pl. az élelmiszerüzletekben az áru árába beszámítják az áru eladásra felkészítéséhez szükséges emberi szolgáltatást is. Az az áru, amit a vevő a polcról

vesz le, előnyösebb feltételek között adható el, mint az, amely a személyzet részéről kiszolgálást, segítséget igényel. A könyvtárakban, amelyek személyi költségei az összköltségek 60-80%-át tehetik ki, az emberi munkaerőt igénylő szolgáltatások meghatározó tényezőt jelentenek. Valamely meghatározott szolgáltatásért kért térítések mértékét a személyzet munkaráfördítása szerint kell méretezni. Az olvasó nevű „vevő” önkiszolgálása az olvasóteremben kevesebbe kerül a könyvtárnak, mint ha raktári kölcsönzést és ezen keresztül további személyi szolgáltatásokat venne igénybe. Ebből következően hozhatja meg a könyvtár a térítésre alkalmas szolgáltatásokkal kapcsolatos első döntését. Ha pontos számok állnának rendelkezésére, akkor költséghelyenkénti és költségviselőnkénti költségszámítást végezne, az olvasóterem használata (valójában: szabadpolcos kölcsönzés) és a raktári kölcsönzés eltérő térítési díjainak alátámasztására. A költségek feltárása a használonak is lehetővé tenné, hogy a térítési díj mértékét logikusan nyomon kövesse, és összevesse szubjektív hasznával. Ha a jövőben a könyvtár szolgáltatásait eladjuk vagy bérbe adjuk, növekedni fog az ügyfelek igénye a szakmailag kvalifikált szolgáltatás iránt. A piaczgazdasági értékesítési stratégiák támasztotta követelmények egy részének teljesítése érdekében a könyvtár differenciált tarifákat vezetne be, nagyobb súlyt fektetne az áttekinthető irányításra, és feltárná költségeit a használonak.

A továbbiakban egy lehetséges díj-modellt írunk le közelebről.

Objektíven értékelhető korszerű adatok nem állnak rendelkezésre, és ezért az árrugalmasságra és a vásárlási magatartásra vonatkozó becslések nem nagyon lehetségesek. A díjak meghatározásának egyetlen irányadó mértékét az alapköltségek és az információtechnológiai beruházások költségadatai képezik. A könyvtár lépcsőzetes, idő szerinti térítéseket és / vagy a specifikus szolgáltatási struktúrának megfelelően differenciált díjakat vezethet be. A könyvtár legszélesebb díjmegállapítási mozgásterét szolgáltatási kínálatának differenciálása nyújtja. Mint korábban említettük, a raktári kölcsönzésért magasabb díjakat lehet felszámítani, mint a szabadpolcos térben, ill. az olvasóteremben történő önkiszolgálásért. Elvi megoldásként az olvasóterem használata alacsonyabb díjtétellel terhelhető, mint a raktári állomány használata. Az itt leírt példa esetében a javaslat az, hogy idő szerint és kötetek szerint meghatározott térítések kombinációját számítsuk fel. A csupán az olvasóterem használatáért, kölcsönzés nélkül számítva, a térítést évi 30,- DM-ban határozzuk meg.⁴ Ez havi 2,50 DM-t jelent. Ez olyan összeg, amely nem okoz érdemleges vásárlóerő-kiesést, és amit erre rá tud szánni a használó. Az ajánlott szolgáltatások részletezése lépés abba az irányba, hogy nyilvánvalóvá tegyük a könyvtár árpolitikáját.

Az éves látogatójegyek és más, időtartamra megállapított könyvtárhasználati tarifák esetében az átruházás lehetősége kiküszöbölhető azzal, ha az időtartamra szóló igazoláson a tulajdonos fényképét elhelyezzük. Más módon nem zárhatjuk ki azt, hogy olyan személyek többszörösen használják az éves vagy napijegyet, akik nem azok tulajdonosai.

⁴ Az itt megadott összegeket, ill. azok forintban számított megfelelőjét a magyar ár- és bérszínvonalhoz igazítva vettük figyelembe.

A térítési díjak beszedésének többféle módszere van. Az időhöz kötött díjakkal a könyvtár állandó, a kötetekhez kötött díjakkal pedig változó bevételt számolunk. Az állandó (fix) költségeket, amelyek általános, dologi és személyi kiadásokból, pl. az előszerzeményezés, a katalogizálás, az olvasóterem-használat, a gyarapítási költségvetés és beruházások költségeiből tevődnek össze, az olvasók évi fixköltség-hozzájárulása támogatná. A kötetenkénti térítések mint változó (variábilis) bevételek ezzel szemben az állomány kezelésével, a kölcsönzéssel, a tájékoztatással, az olvasók adatainak nyilvántartásával és a sürgetésekkel kapcsolatos költségek fedezéséhez járulhatnak hozzá. Az idő és kötet szerinti térítések módszereinek kombinációja lehetőséget ad a könyvtárnak arra, hogy a finanszírozási hiányt nagyobb mértékben csökkentse, mint amire az egyszerű térítési tarifával képes lenne.

Az időtartamhoz kötött térítések táblázata az következőképpen nézhetne ki:

Időszak	Év	Hónap	Hét	Nap
Használati mód	DM	DM	DM	DM
Olvasóterem	30 – 100	10 – 15	7 – 10	3 – 6
Szabadpolcos kölcsönzés	40 – 120	15 – 20	8 – 15	4 – 8
Raktári kölcsönzés	50 – 120	20 – 30	10 – 20	5 – 10
Munkakabin	100	25	(Szemeszterre 50)	

Az időtartamra meghatározott térítések alternatívájaként kötetenkénti térítések is bevezethetők, ill. a két módszer közösen is alkalmazható. E megoldás szelektív irodalomkiválasztásra ösztönözné az olvasót, és az állomány indokolatlan kölcsönzése ellen hatna. A könyveket adott időszak alatt több olvasó használhatná. A többletpéldányok számának csökkentésével elérhető megtakarításokat itt nem is vesszük figyelembe. A kötetenkénti térítési díjak bevezetése, amit a vonatkozó irodalom adminisztráció- és létszámgigényessége miatt vitat, könyvben megoldható, mint ahogy általában állítják.

Olyan „bélyeg-automata” elhelyezésével, mint amilyeneket pl. a Német Posta is használ, és amelyből meghatározott érték bedobása után bélyegeket lehet „kikurblizni”, csökkenthető a munkaigény. A bélyegeket a kölcsönzéskor be kell mutatni, és azokat a szolgálatban levő kölcsönzők érvénytelenítik. Ilyen automatakkal éppenséggel differenciált díjak érvényesítése is lehetséges.

A kötetenkénti díjakra⁵ pl. ilyen táblázatot képzelhetünk el:

Számítás alapja	Kötet
Használat módja	DM
Szabadpolcos kölcsönzés	0,50 – 1,00
Raktári kölcsönzés	1,00 – 2,00

⁵ Az Egyesült Államokban a bestsellerek (legkeresettebb könyvek) tekintetében kedvező tapasztalatokra tettek szert.

E tarifa a kölcsönzési időt is figyelembe véve a következőképpen nézhetne ki:

Számítás alapja	Kötet / hét	a 3. héttől
Használat módja	DM	DM
Szabadpolcos kölcsönzés	0,50 – 1,00	1,00 – 1,50
Raktári kölcsönzés	1,00 – 2,00	2,00 – 3,00

A kötetenkénti díjjal kombinált időtartamra fizetendő díj minden esetben csökkent a kölcsönzési időtartamot, és a könyvek jobb kihasználására vezet.

További eljárás az, amelynek alkalmazásakor az olvasó lehetőséget kap arra, hogy időtartam szerinti vagy kötetenkénti díj között válasszon. Ez azt jelenti, hogy mind a két tarifát párhuzamosan felkínáljuk, az olvasónak pedig az általa választott szerint kell fizetnie. Az olvasó ekkor a mellett a tarifa mellett dönthet, amelyik az ő számára kedvezőbb. A sokat olvasók az időtartam szerinti, a keveset olvasók a kötet szerinti díjat választanák. Ez esetben az egyik tarifáról a másikra való áttérést a használónak bármikor lehetővé kell tenni. *Az időtartam végén a kötet-díjakra való áttérést, továbbá a fordított folyamatot többlet adminisztráció nélkül kell megvalósítani.*

Általános és elfogadható gyakorlat a használó terhelése a késedelmi díjakkal. A kölcsönzési határidő túllépéséért felszámított öt-tíz DM nem túl sok, ha a könyvtár széleskörű olvasóközönségnek akar rendelkezésére állni. *Az időtúllépések elleni fellépés előnyös a könyvtár használóinak.*

További térítési díjak lehetnek a következők:

	Számítás alapja	Összeg
Használati mód		DM
Postai kölcsönzés	Kötet	5,00
Igazolványok kiállítása	Igazolvány	10,00
Előjegyzés	Kötet	1,00

A jövőben a könyvtáraknak multimédia-berendezéseket is be kell szerezniük, hogy ezáltal lehetővé tegyék a hozzáférést az Internethez és a CD-ROM-ok használatát.

Az e célra megfelelő paraméterekkel rendelkező PC-k költsége PC-nként mintegy 4000,- DM. Az egyes PC-k nem rendelkeznek CD-ROM olvasóval, hanem hálózat útján csatlakoznak egy 150 PC-t befogadó többszörös CD-ROM olvasóhoz (jukeboxhoz). (Itt alighanem inkább toronyról vagy sok CD-ROM-hoz alkalmazható, átjátszó CD-ROM szerverről van szó. A ford. megj.) Ennek költségei mintegy 18.000,- DM-ra rúgnak.

Ehhez még szervereknek kell járulniuk, amelyek ára különféle adottságaiktól függően 5.000,- és 30.000,- DM között ingadozik (figyelembe kell venni a megfelelő szoftver költségeit is. Átlagos olvasószámot feltételezve évi 50,- és 100,- DM,

vagyis havi 5,- és 10,- DM közötti térítési díjhoz jutunk. A nagy adatbázis-szolgáltatók (host-ok) adatbázisaihoz az Internet útján történő hozzáférés nagy költségekkel jár. A kapcsolatért óránként felszámított díj 25,- és 300,- USA dollár között ingadozik. A nyomtatás költsége 0,10 és 115,- dollár között lehet (aszerint, hogy forrás-hivatkozásokat, vagy teljes szövegeket tartalmazó adatbázisokról van szó). Az árak széles határok között ingadoznak, mert az adatbázis-szolgáltatók sok adatbázist kínálnak a legkülönbözőbb árakon. A BIBLIODATA adatbankhoz való kapcsolat Karlsruheban, az STN International-nál óránként 178,- DM-ba kerül, egy rekord szolgáltatása pedig 1,95 DM-ba. E tekintetben a költségek teljes megtérüléséből kiindulva kell dolgozni, és így a térítések számításakor az adatbázisokban végzett információkeresés összes költségét figyelembe kell venni.

A CD-ROM-ból a multimédia-PC-k használatával végzett információkeresés keresőkérdésenként 2,- DM-val és nyomtatásonként 1,- DM-val számítható fel. Még ha maguknak a berendezéseknek a használata ingyenes is, a használó által okozott közvetlen költségek legyenek a térítéssel fedezve. Az adatbázisok online elérésének térítési díját hitelkártya használatával, illetve – ha a megfelelő technológia rendelkezésre áll – aktív memóriakártyával (chipkártyával) lehet megoldani.

Egy idevágó irodalmi forrás szerint az igénybevétel 10%-ig terjedő, vagy azon felüli visszaesésével kell számolni használati díjak bevezetése után, ami emellett a teljes költségvetést csak kis mértékben tehermentesíti, és a költségnzésenkénti egységköltségek emelkedésére vezet.⁶ Más számítások azt mutatják, hogy a térítési díjak bevezetésével kapcsolatos költségek viszonylag csekélyek.⁷ Ugyanakkor a teljes költségvetés számottevően tehermentesítődik. Mindeddig nem észlelték a használók számának jelentős csökkenését; ez csak akkor történik meg, ha a szolgáltatások minősége romlik.⁸ A könyvtári menedzsment jó közönségkapcsolati (Public-Relation; PR) munkája megfelelő megvilágításba helyezheti a könyvtár árpolitikáját. Az intézkedésekhez fűzött magyarázatok és a költségek részletező bemutatása arra vezet, hogy a használók költségtudatosabbá válnak, és elfogadják az intézkedéseket. Minőséget csak többletköltségekkel lehet nyújtani, és a korábbiakban a szűkös forrásokat pazarlóan használták fel. Az olvasó hajlandó a minőségért fizetni, ha a szolgáltatások kínálata megfelel számára, és az azokból származó haszna nagyobb, mint a térítési díj.

A könyvtári költségvetés egy részének szponzorálás útján való biztosítása nem valósítható meg könnyen. *A szponzorálás a közönségkapcsolati tevékenység egy része, amely arra hivatott, hogy kedvező kiinduló helyzetet teremtsen a piacon az*

⁶ Rteichelt, Klaus: *Notwendige Ergänzungen zu den Thesen gegen Benutzungsgebühren (Szükséges kiegészítések a használati díjak elleni tézisekhez). In: Buch und Bibliothek. (1993) 12. sz. 943 és folyt. pp.*

⁷ *A Hágai Királyi Könyvtár tapasztalatai.*

⁸ „*Bericht des Projekts: Gemeinwesenanalyse als Planungsmittel für öffentliche Bibliotheken in Berlin – Eine Untersuchung zur Erhöhung der Effizienz mit Modellcharacter (Jelentés A közérdek szempontjából végzett elemzés, mint tervezési segédeszköz a berlini közkönyvtárak számára – modellezés jellegeivel végzett vizsgálat a hatékonyság növelése érdekében*” c. projektről) / Robert Funk és mások. Berlin, 1994.

eredményes egyedi akciókhoz. A közönségkapcsolati munka fontos címzett-csoportjai az olyan személyek, akiknek magas társadalmi rangja van, ill. véleményformálók (például: sajtó, nagy társadalmi csoportok vezető személyiségei, oktatásban tevékenykedő személyek). A közönségkapcsolati tevékenység során tett intézkedéseknek az a célja, hogy a nyilvánosság, ill. releváns személyek olyan beállítottságát idézze elő, hogy a PR tevékenység folytatója általánosan értékelt társadalmi célokat támogat. Bizonyítani kell tehát, hogy a könyvtárak jelentős mértékben járulnak hozzá az általános képzettségi színvonalhoz, és így a művelődési rendszer fontos intézményei. A könyvtáraknak egyrészt pozitív képet kell felmutatniuk a lehetséges szponzornak (az eredetiben a „Werbetreibende”-nek, vagyis a reklámot folytatónak (a ford. megj.), másrészt pedig a vállalati szponzorálás médiumaként kell magukat felmutatniuk. Ezzel kapcsolatban a lehetséges szponzor a nyilvánosságnak a sportrendezvények, kulturális rendezvények, társadalmi intézmények iránti pozitív beállítottságát használja fel annak érdekében, hogy simpatíát nyerjen el. Mivel a lehetséges szponzor arra törekszik, hogy egyértelműen pozitív képet (vállalati/testületi identitást – Corporate Identity-t) teremtsen magáról, annak a közegnek, amelyet a szponzorálással támogat, láthatóan pozitív társadalmi értékeket kell megtestesítenie. A szponzor corporate identity-jének ki kell terjednie a könyvtárak feladataira, ill. az általuk megvalósított feladatokra, hogy ezáltal a könyvtárak a szponzorálás megfelelő tárgyává váljanak. Adott esetben a könyvtár politikájának kell a szponzor corporate identity-jére irányulnia, hogy ezzel megfelelő attraktivitást teremtsen a szponzornak.

A lehetséges szponzorok magánszemélyek, akik tárgyi és pénzdományokat juttatnak, nyomdák, könyvkötészetek valamint kiadók és más vállalatok (a lehetséges tárgyi támogatás: könyvek, folyóiratok, a szponzor által már nem használt számítástechnikai berendezések ill. ezek tartozékai).

Problémaként jelentkezik, hogy a könyvtárak rendszer-immanens közhasznú irányultságuk révén gyakran a lehetséges (piaci körülményeknek kitett) szponzorok potenciális versenytársai. Így a könyvkereskedések és a kiadók nem szívesen szponzorálnak könyvtárakat, amelyek az egyszer megvett könyvet (ingyenesen, vagy alacsony térítési díjért) sok olvasónak teszik hozzáférhetővé. A szponzor viszont a könyv magas eladási forgalmában érdekelt. Ezért feltételezhető, hogy az „ágazon kívüli”, a maguk részéről is közcélokat szolgáló szponzorokat kell keresni. A szponzorkereséssel kapcsolatban azt a kérdést lehetne feltenni, hogy „Kinek, vagy milyen vállalatnak jelentenek a könyvtárak feladatai (és azok teljesítése) a maga vagy a vállalat számára fontos és társadalmilag elismert célt?” Ilyen és ehhez hasonló kérdésekre válaszolva különösen gondosan lehet eljárni és hasznosítani lehet az üzemgazdaságtan módszereit.

A könyvtáraknak viszontszolgáltatásként olyan megfelelő eszközöket kell (ki)találniuk, amelyeket a szponzornak szolgáltatásként felajánlhatnak. (pl. a szponzor nevének említése az adományozott könyv borítóján, esetleges reklám a könyvtár épületeiben, ill. „virtuális tereiben” vagy pl. a szponzor nevének megjelenítése az adatbázisok használatakor), az adatbázisok használatának megkönnyítése a szponzor számára, a szponzor információ-ellátása és még sok más.

Az előadásban említett gondolatok megvalósítása során különösen nagy a jelentősége a könyvtári menedzsmentnek. A könyvtári menedzsmentnek lényegét tekintve három fő funkciót kell ellátnia: abban a helyzetben kell lennie, hogy megfelelő célrendszert határozzon meg, amely minden célt azonosít, megfogalmaz, és gyakorlatiasan meghatározza a célok elérésének módját; abban a helyzetben kell lennie, hogy szolgáltatások és termékek létrehozásával a célrendszert megvalósítsa, és e megvalósítást megfelelő intézkedésekkel ellenőrizze, hogy az esetleges eltéréseket időben korigáljni tudja. Ezáltal a könyvtári menedzsment feladatát a menedzsment három alapkövére tudjuk redukálni, a tervezésre, a szervezésre és a nyomon követésre (felügyeletre, ellenőrzésre). E három funkciót a könyvtár általában vezetője útján hajtja végre, munkatársaival. Ez kevésbé látszik célszerűnek, és a döntéshozók olyan kevert összetételével kellene kiváltani, amely a döntések legitimációjának növekvő kényszerével számot vet. Így pl. a könyvtári menedzsment első feladatát, a célrendszer meghatározását egy olyan grémium hajthatná végre, amely a könyvtárvezetésből, a használók, a fenntartók és a foglalkoztatottak képviselőiből tevődik össze.

Meggondolható lenne egy évenkénti találkozás (célkonferencia) is, amelyen a jövőképet, az elérni kívánt és a ténylegesen elért eredményeket vitatják meg, és amelyen egy költségvetési alapú költségvetési jelentés is a megfontolások tárgyát képezné. Mindenek előtt fontos, hogy a résztvevő személyek tudatában legyenek annak, hogy elsődleges vezetési funkciójuk van, amelynek kulcskérdése az, hogy a szükséges információellátást kifelé és a könyvtáron belül is kialakítsák, és biztosítsák a legitim érdekcsoportok részvételét.

A megvalósítás rendszerének magva a feladatok, hatáskörök és a felelősség strukturált delegálása. Ebben az összefüggésben ki kell emelni az egyéni kezde-

ményezés, az önszervezés és mindenek előtt a minőségért érzett felelősség jelentőségét. A napjainkban aktuális megtakarítási kényszer a könyvtárakra is átviszi az olyan fogalmakat, mint a „karcsúsító és karcsúsított vezetés” (Lean-management) és a teljes körű minőség-menedzsment (Total Quality Management; TQM).

A formális-bürokratikus ellenőrzés mint a szabályok szerint helyes cselekvés ellenőrzése egyre inkább a háttérbe kerül. A jövőben a minőségtudatos menedzsment és a teljesítmények ehhez kapcsolódó értékelése lesz az ellenőrző rendszer. A középpontban az a kérdés áll, hogy melyek az eltérések a célrendszerből, és ezekért ki felelős. Az erre választ adni képes eszközzel controllingnak (elemző beszámolási és ellenőrzési rendszernek szokták nevezni).

Dr. Robert Funk

(Fordította Vajda Erik)

Könyvtári marketing

*(Részletek egy készülő tanulmányból)**

A marketing az a fogalom, amelyet a mindennapi életünkben egyre gyakrabban használunk, de értelmezésében keveredik az árusítás, eladás és a közönségkapcsolatok, a hirdetési tevékenység, valamint a piackutatás fogalmával. Értelmezésekor az eladás és a marketing között a határt ott húzhatjuk meg, hogy az előbbi esetben elsősorban a kereskedő érdekei érvényesülnek, míg a marketing során a vevő, a fogyasztó igényeit, érdekeit kell előtérbe helyezni. A közönségkapcsolatok, a hirdetési tevékenység, amint majd a későbbiekben látni fogjuk, a marketing módszereinek egyike, és csak eszköz a cél érdekében. A piackutatás a „marketing” angol kifejezés magyar fordítása, a szó a szótár szerint értékesítést, piacra vitelt jelent. Ma már a szakmai szóhasználatban és így a vállalati, kereskedelmi jellegű piackutatás tárgyalásakor éppúgy, mint más, az elmúlt évtizedben kialakult alkalmazott piackutatásban pl. a nonprofit szférában gyakrabban használjuk a marketing angol kifejezést.

A marketing elméleti meghatározása

A marketing elméleti meghatározására a szakirodalom legtöbbször az angol Marketing Intézet, valamint Philip Kotler neves és majd minden szakcikkben, könyvben idézett szakértő meghatározására hivatkoznak. Philip Kotler az a világszerte elismert marketing szakember, aki a legátfogóbban foglalkozott a vállalati marketing (forprofit) mellett a nonprofit marketinggel is.

* A cikk alapjául szolgált az MKE kecskeméti vándorgyűlésén elhangzott előadásnak.

„A marketing az a vezetési tevékenység, amely során egy vezető meghatározza, megtervezi (előre látja) és kielégíti a vásárlók (használok) igényeit, hatékonyan és profitorientáltan.”

A meghatározás szerint a marketing nemcsak a vezetés egy eleme, de szemlélet, filozófia, amely a szervezet céljaiban, tevékenységében tükröződik. A marketing a szervezet eredményességét elősegíti és láthatóvá teszi. Azok számára, akik ismerkednek a marketing koncepcióval, sok minden szinte magától értetődőnek tűnik, és minden elmélet nélkül a mindennapi életben gyakoroljuk, e szerint tervezünk, dolgozunk. Ha, amint a fenti meghatározás is utal rá, és amiként később még nyomatékosabban hangsúlyozzuk, a marketing mint tudományág kiindulópontja az emberi igények és kívánságok figyelembe vételében van elrejtve, akkor a könyvtárak és információs intézmények vezetői ebben az ún. „emberi” üzletben működnek, és akkor el kell sajátítani azt a tudást és gyakorlatot, ami általában az üzleti világra jellemző.

Kotler szerint: „a marketing a társadalmi és vezetési lépések láncolata, amelynek során az egyének és csoportok termékeket és értékeket alkotnak és cserélnek ki egymás között, mialatt kielégítik szükségleteiket és igényeiket.”

A marketing az ő meghatározása alapján is magatartásforma, vezetői filozófia, hangsúlyozza a cserefolyamatot. Ezt a cserefolyamatot a könyvtárak és információs intézmények gyakorlatában úgy érzékeljük, hogy szakirodalmat, információt, információs termékeket, rekreációs lehetőséget, programot kínálunk a felhasználóknak, hangoztatjuk és bizonyítjuk intézményünk társadalmi és gazdasági hasznosságát fenntartóinknak, támogatóinknak, és ennek ellenében, cserében, pénzügyi támogatást vagy erkölcsi, szellemi támogatást várunk el.

Kotler szerint, hogy a csere megtörténhessen öt feltételnek kell teljesülnie:

1. legalább két félre van szükség,
2. mindegyik félnek van valamije, ami a másik számára értéket hordozhat,
3. mindegyik fél kommunikációképes és át tudja adni, amit felajánlott,
4. mindegyik félnek jogában áll az ajánlat elfogadása, ill. visszautasítása,
5. mindkét fél helyénvalónak vagy kívánatosnak tartja a másikkal való megállapodást.

Lássunk néhány példát. Kereskedelmi ügylet pl. a fénymásolat készítéséért való ellenszolgáltatás, vagy egy kiadványért, irodalomkutatásért fizetett összeg. De ugyanígy cserefolyamat, amikor egy adományozó és az elfogadó szervezet között jön létre kapcsolat: az adomány ellenértéke valamilyen eszmei szolgáltatás (pl. nyilvánosság biztosítása az adományozónak), vagy csak az erkölcsi jóézés, a pártfogás érzése az adományozó részéről. Hasonlóképpen cserekapcsolatként írható le a könyvtár és fenntartója vagy anyaintézménye kapcsolata, mivel az utóbbi a költségvetés vagy támogatás rendeltetésszerű és eredményes felhasználását várja el a finanszírozásért cserébe. (Pl. más kulturális intézmények egy lakóközösségen belül, más szolgáltató részlegek egy egyetemen belül.)

A nonprofit szervezetek marketing tevékenysége

Az elmúlt évtizedben a marketing nemcsak a vállalatok tevékenységében, a profitorientált szektorban nyert jelentőséget, hanem az egyetemeken, politikai szervezetekben, egészségügyben, könyvtárakban és információs intézményekben is. Jóllehet a fenti intézmények társadalmi igényeket elégítenek ki, a társadalom számára létfontosságú szolgáltatásokat nyújtanak, és a társadalom igényei nagy mértékben különböznek a profitorientált vállalat igényeitől, a marketing alapelvei hasonlóképpen működhetnek, érvényesülhetnek. Egy nonprofit szervezet komplexebb módon működik, mint egy forprofit szervezet, mivel nemcsak a felhasználói igényekre kell figyelemmel lennie, hanem fenntartókra, anyaintézményre, külső társszervezetekre, tehát mindarra a szervezetre, csatornára, ahonnan a pénzügyi vagy más, a fennmaradáshoz és a folyamatos tevékenységhez szükséges forrásait kapja.

A nonprofit szervezetek esetében a vezetőknek értékelni kell tevékenységüket, mérve a használók elégedettségét, elemezve a termékek/szolgáltatások eladhatóságát, valamint meg kell találni azt a tevékenységet, amiben a többiekhez képest a legjobbak, amitől különböznek a többi partnertől, hasonló intézménytől, amitől „mások”.

A marketing koncepción alapuló vezetői filozófia a szervezetet úgy irányítja, hogy a lehető leghatásosabb kommunikációt folytassa felhasználóival, figyelemmel kísérje és megértse igényeik változását, erre építve jobb és megfelelőbb terméket/szolgáltatást kínáljon, és állandó visszajelzésre adjon lehetőséget az eredmények, vagy kudarcok ellenőrzése érdekében.

Egy vállalkozás vagy bármilyen más piacorientált szakma sikerét azok a szolgáltatások és áruk határozzák meg, amelyeket a fogyasztóknak kínálnak. Van azonban az eladásnak egy olyan szintje, amikor a siker feltétele már az, hogy

miként igazodik a gyártó/szolgáltató a piac, a fogyasztók igényeihez, szükségleteihez. A nyolcvanas és kilencvenes években a könyvtárak és információs intézmények szolgáltatásainak, termékeinek sikerét, fejlesztési lehetőségeit vagy nehéz gazdasági helyzetben a szolgáltatások túlélését az a szemlélet határozza meg, hogy mennyiben ismerik fel a használók, az olvasók, az információkeresők igényeit, és mennyiben igazodnak termékeikkel/szolgáltatásaikkal az igényekhez. Kevésbé lesz meghatározó az, ami még most is elég általános gyakorlat, hogy az intézmények vezetői, az ott dolgozó szakemberek által feltételezett vagy kívánatosnak érzett igényekkel szolgálnak, esetleg a hagyományok alapján működhetnek tovább.

Ennek a szemléletnek a jegyében – akár forprofit, akár nonprofit szervezetben – a marketing nem csupán az eladásra, fogyasztásra szánt termékek/szolgáltatások promóciója, reklámja, vagyis nemcsak az a meggyőzősi, kommunikációs folyamat, amellyel a fogyasztókat meggyőzzük, hogy ezt vagy azt a márkát, terméket, szolgáltatást fogyasszák, vegyék igénybe. Ez csupán a marketing egy szegmense, és talán a legköltségesebb része: a promóció vagyis a közönségkapcsolatok, a reklám, a cég imázsépítése.

A marketing használóorientált: meggyőződünk arról, hogy mit igényelnek, mennyiért, milyen formában, hol és milyen kommunikációs csatornán akarnak róla értesülni. Többféle stratégiának egymást erősítő egyvelege mindez, amelynek elsődrendű célja, hogy a meglévő, felmerült és lappangó fogyasztói, használói igényeket megismerje és termékei/szolgáltatásai által kielégítse.

Magyarországon a kilencvenes években bekövetkezett társadalmi, gazdasági változások a kulturális intézmények vezetési szemléletében alapvető változásokat fognak eredményezni. Több európai országban, így pl. Angliában, de az amerikai könyvtárakban is a hetvenes években már éreztette hatását egy más típusú vezetői filozófia. Ennek okai a kormányzati politika, a költségvetési intézmények finanszírozási változásában és válságában keresendők. Jelentős hatást gyakorolt az új információs technológia fejlődése is, amely új típusú szolgáltatások, termékek megjelenését eredményezte az információs piacon. Mindezek következményeként egyre erőteljesebben változnak a használói szokások és igények is.

A kulturális élet vezetőinek, így a könyvtárak vezetőinek is a fentiekben váoltak szellemében újra kell értékelni stratégiájukat, cselekvési és fejlesztési lehetőségeiket.

A költségvetés csökkentése, a kormányzati politika, az új kormányzati struktúra, valamint a versenyszellemű, vállalkozás-orientált szemlélet előtérbe kerülése elkerülhetetlenné teszi a változás igényét és tényét. Elemezni kell a jelenlegi tevékenységet, és a hatékony intézményi munka érvényesülése érdekében a felhasználói szokások mélyebb ismeretére, az új igények előrelátására, prognosztizálására, a szervezeti célok átértékelésére van szükség rövid és hosszú távon egyaránt. Lényegében stratégiai szemléletű vezetésre van szükség, nemcsak operációs feladatok megoldására.

A marketing alkalmazásával tehát elősegíthető a szervezet stratégiájának felépítése, és a felhasználó-orientált megközelítés. Elsősorban azzal – mint arra már utaltunk –, hogy ösztönzi a vezetőket a szervezet céljainak és teljesítményének értékelésére, arra, hogy a meggyökeresedett ítéleteiket a használói szoká-

sokról, a meglévő piaci lehetőségeiről a valósággal szembesítsék, és aszerint cselekedjenek.

Melyek tehát azok az okok, amelyek miatt a könyvtárak sem kerülhetik el, hogy marketing technikákat alkalmazzanak:

1. *A használóorientált vezetői szemléletváltás* azt is jelenti, hogy nagyobb hangsúlyt kapnak a felhasználói vizsgálatok azért, hogy megfelelő döntéseket hozzanak a szolgáltatások/termékek tervezésében, korrekciójában, a hatékonnyabb és hatásosabb szolgálat érdekében.

2. Könyvtárak számára *a potenciális használók is fontosak*. A marketing módszerei elősegítik ezen használók megismerését, igényeik azonosítását, így lehetőség nyílik új felhasználók megnyerésére.

3. A könyvtári és információs központok vezetői számára elengedhetetlenül szükséges, hogy intézményeiket *mind a fenntartók, mind az anyaintézmények vezetése, mind az önkormányzatok, használói közösségek felé a legjobb színben tudják feltüntetni*. Enélkül nehéz a fenntartáshoz szükséges források folyamatos biztosítása. Vannak olyan marketing technikák, amelyek ebben segítenek.

4. A marketing magának a szakmának, az intézményeknek pozitív *imázsalkításában és elterjesztésében is segít*.

Mi következhet abból, ha elfogadja a szervezet irányítója a marketing szemléletmódot:

1. *Az intézmény céljainak, szolgáltatásainak/termékeinek alapos ismerete*. Újra kell fogalmazni az intézmény célrendszerét, különös tekintettel a marketing programokra.

2. *Ismerni kell a versenytársakat*. Más intézmények is kínálnak hasonló szolgáltatásokat az információs üzletben, ezért a vezetőknek fel kell mérni, hogy kikkel állnak szemben, melyek azok a vonások, amelyekben saját intézményük különbözik a többitől, és melyek azok a termékek/szolgáltatások, amelyeket mások nem kínálnak, így potenciális piaci űrt tölthetnek be.

3. *A felhasználói közösség, a piac azonosítása*. A meglévő vagy potenciális piac soha nem homogén: több szempontból vizsgálva jól elkülöníthető szegmenseket állapíthatunk meg. A három leglényegesebb: a fenntartó, a valóságos és potenciális használók közössége és a lehetséges adományozók. Ezen belül is elsősorban a felhasználók közösségének szegmensekre, célcsoportokra való felbontásában és az így feltárt igények kielégítésében segítenek a használói kutatások. (A szakirodalomban olvasható az igények három csoportra osztása: a jól azonosítható, használók által megfogalmazott igények; a használók által tudatosított, de valamilyen okból nem közölt igények; valamint azok a rejtőző kívánságok, amelyeket bizonyos kutatások hozhatnak felszínre.)

4. A kutatások eredményének felhasználásával, a szegmensek megállapítása után szükséges *egy marketing-stratégia kidolgozása*.

5. *A marketing mix módszereinek alkalmazása*. Ez magában foglalja a reklámot, a közönségkapcsolatokat, az elosztás csatornáit, a termékpolitikát. (A 4P, amelyről később bővebben lesz szó.) Mindez együttvéve a szervezet kommunikációs tevékenysége az egyes piaci szegmensei, felhasználói csoportjai felé. Ennek során kétoldalú kommunikációra nyílik lehetőség a használóval, tőle is kaphatunk lényeges információkat a későbbi marketing tervek, stratégiák és programok kidolgozásához.

A marketing folyamata

A sikeres marketing program érdekében egy szervezet lehetőségeit a piaci igényekhez igazítjuk. Amint azt már az előzőekben is említettük, a könyvtáraknak és információs központoknak egy olyan folyamatot kell létrehozniuk, amely során a felhasználók igényeit, kívánságait és véleményét megértik, és ez irányban fejlesztik a tevékenységüket.

1. *Mérjük fel saját piacunkat*, azaz a külső és belső információs igényeket, hogy világosan lássuk, kinek mi a feladata, miként végzi a munkáját, milyen problémák vannak, milyen információra van szüksége a munkájához. Meg kell vizsgálni minden egyes szervezeti egység nagyságát, növekedési lehetőségét és információs igényeit. A kulcskérdések a következők:

Melyek a jelenlegi/jövőbeni igények? Miben látják a használó a könyvtár előnyeit? Milyenek egyes csoportok információkereső szokásai? Milyenek a vélemények a könyvtárról, a személyzetéről? Miért használják vagy nem használják a könyvtárat, miért fordulnak más intézményhez?

A fenti kérdésekre adott válaszokkal az egyes szolgáltató részlegek munkájáról, valamint egyes használói csoportok szokásairól tájékozódunk. A kapott információk, eredmények szolgálnak alapul a marketing program kialakításához, valamint azoknak a piaci célcsoportoknak a meghatározásához, amelyek számára ezeket a programokat készítjük. A szervezet egyes egységeinek vizsgálata során addig lappangó információkat fedhetünk fel. Ezen kívül kiderülhetnek a szolgáltatásban való átfedések is. Lényegében megrajzolhatjuk a szervezet információs térképét, amely csökkentheti azt az időt, amit a használók azzal töltenek, hogy megtalálják azt a részleget, azt a csatornát, amelyen keresztül az általuk igényelt információt/szolgáltatást megkapják.

2. *Ismerjük meg saját magunkat*, azaz vizsgáljuk a szervezet céljait, lehetőségeit (Information audit). Ez a szervezet tulajdonképpeni „átvilágítása”, amely angol szóval information audit, amely kifejezést helyenként a magyar szakirodalom is átvett. Ez átfogó, rendszeres és periodikusan visszatérő vizsgálata a könyvtáraknak/információs intézményeknek: az átfogó célokról, stratégiákról, a személyzet tevékenységéről. A cél a problémák és lehetőségek megtalálása. Emellett elemezni kell a meglévő termékeket/szolgáltatásokat, a forrásokat: mennyiben felelnek meg a szervezeti céloknak, az igényeknek.

A következő kérdésekre keressük a választ: Mi a könyvtár átfogó célja? Milyen változásokat kell megfontolás tárgyává tennünk, ha egyáltalán gondolunk változtatásra? Érthetőek-e a munkatársak számára az intézmény céljai, elfogadják-e azokat? Van-e valamilyen módszer a teljesítmények mérésére? Arányban vannak-e a könyvtár céljai és lehetőségei, forrásai? Melyek a legfontosabb források? Mi az, ami különösen kiemelkedő, és mi az, ami gyenge szakterület? Milyen a költségvetés, elég részletes-e? Vannak-e hiányosságok a személyzet képességei tekintetében? Szükséges-e továbbképzés? Elegendő-e a létszám a feladatokhoz? Van-e a könyvtárnak valamilyen másoktól megkülönböztethető előnye, ami a versenytársak közül kiemeli? Milyen belső erők hatnak, hogy hatékonyan működjön az intézmény?

3. *A piaci lehetőségek elemzése*

Át kell tekinteni, hogy ki használja a könyvtárat, milyen gyakorisággal?

Kik a legnagyobb felhasználók, milyen szokások figyelhetők meg?

Megvan-e az intézményben a lehetőség, hogy új felhasználói csoportokat hódítson meg, új szolgáltatásokat fejlesszen ki?

Milyen a helyzet és milyen fejlesztések szükségesek az információs technológia eszközeiben? A beszerzett forrásokat kihasználják-e? Ismertek-e a felhasználók előtt az intézmény lehetőségei?

Abban az esetben, ha birtokában vagyunk saját intézményünk lehetőségeinek, a használók információs szokásainak és felmerült igényeiknek, akkor megvan a lehetőség arra, hogy konkrétan meghatározzuk:

- milyen csoportokat kell a könyvtárnak szolgálnia,
- melyik csoport rejt még magában potenciális lehetőségeket?

4. Az operációs marketing program

Az előző három pontban említett információk birtokában készíthetjük el a marketing programot. A marketing program magába foglalja mindazokat a konkrét feladatokat, amelyeket a kitűzött célok érdekében végre kell hajtanunk. Ez a program áll az ún. marketing mix (termék, hely, ár, promóció) elemeire épülő cselekvési programból.

5. A folyamat ellenőrzése, a visszacsatolás arra szolgál, hogy az operációs programot szükség szerint menet közben figyeljük, korrigáljuk vagy addigi tapasztalatok alapján új programot indítsunk.

A piaci lehetőségek elemzése, piacszegmentáció

A könyvtáraknak, más nonprofit intézményekhez hasonlóan, különösen figyelemmel kell lenniük arra, hogy a tevékenységükkel, termékeikkel, szolgáltatása-

ikkal a számukra legmegfelelőbb közönséget, használói réteget célozzák meg. Valódi vagy potenciális felhasználóink változatos igényekkel fordulnak hozzánk, így nem tekinthetők egyetlen homogén rétegnek.

A piaci szegmentáció alkalmazásával a valódi és potenciális felhasználók tömegét kisebb csoportokra bonthatjuk annak érdekében, hogy a nekik megfelelő marketing stratégiát alakíthassuk ki. A fent említett kutatási eredmények közül pl. a demográfiai, a földrajzi táblák eredményei éppúgy, mint a társadalmi rétegződés, vagy az életstílusra vonatkozó vizsgáldások eredményei is alapjai lehetnek a csoportokra bontásnak.

A szegmentáció előnye az, hogy sokkal inkább a felhasználóból indul ki, mint a termékből/szolgáltatásból.

Ha az általunk előzetesen meghatározott kritériumok alapján a piacot ún. csoportokra bontottuk, akkor meg kell határoznunk, hogy melyik az a csoport, az a szegmens, amelyet termékeinkkel/szolgáltatásainkkal szolgálni szeretnénk, akik felé koncentrálnak erőforrásainkat, akiket a fejlesztéseinknél figyelembe veszünk, prioretizálunk.

Bryson három stratégiát különböztet meg a célcsoport(ok) meghatározására:

– nem differenciált marketing:

ami általános igényeket elégít ki különösebb célcsoport meghatározása nélkül, pl. kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés, tájékoztató szolgálat. A cél ebben az esetben az, hogy a szolgáltatások minőségiek legyenek.

– differenciált marketing:

legalább két szegmenset állapítsunk meg, és különböző szolgáltatásokat és programokat tervezzünk az egyes célcsoportoknak. Pl. a különböző korosztályokat más-más szakember szolgálja ki vagy szakterület szerint specializálódnak.

A cél az, hogy a speciális igényeket megkülönböztessük, és ez erősítheti az intézmény külső megítélését, pozitív imázsát. Bizonyos szolgáltatásokat reklámozhatunk is, ill. bizonyos időszakban a többihez képest előtérbe állíthatjuk őket.

– koncentrált marketing, „résmarketing”:

más néven „niche” (az angol szó magyar megfelelője: rés) marketing, amikor egy kis számú részpiacra koncentrálnak, azaz kisszámú felhasználónak kínálunk olyan szolgáltatást, ami esetleg drága, sok időt vesz igénybe. Ez gyakran jellemző számítógépes információs szolgáltatások vagy egy új szolgáltatás esetén. A tervezéskor arra törekszenek, hogy ez a termék/szolgáltatás egyedi legyen a piacon. (Pl. speciális szakterületen online SDI szolgáltatás.)

A marketing terv

Miután összegyűjtöttük, elemeztük és értékeltük az információkat és adatokat az intézmény működését befolyásoló trendekről, a gazdasági és társadalmi hatásokról, valamint tisztában vagyunk célcsoportjaink igényeivel, a használók döntési mechanizmusával, megfogalmazhatjuk azokat a stratégiákat, közvetlen

célokat, amelyeket hosszú és rövid távon teljesíteni akarunk, azaz minden lényeges információval rendelkezünk egy marketing terv és program kidolgozásához.

A marketing tervek általában részei a szervezet hosszú távú (stratégiai) és rövid távú (operációs) terveinek. Tehát az intézményi tervekben megfogalmazott jövőkép, az általános vagy konkrét célkitűzések határozzák meg a marketing terv alapjait is. Az ott megfogalmazott prioritásokhoz kell megtalálni azokat a speciális módszereket, technikákat, aszerint kell alakítani a marketing programot.

A marketing mix – a 4P

Product-termék, Price-ár, Place-hely, elosztási csatornák, Promotion-promóció, közönségkapcsolatok, reklám – ezek azok a lényegi elemek, amelyeket a szakirodalom még marketing mix néven tárgyal, de előfordul mind a stratégia, mind a taktika részeként való elemzése is.

Ennek oka az, hogy ez a négy elem, amely a vállalati marketing esetén meghatározónak bizonyul mind stratégiai, mind taktikai szempontból a marketing tervek legfontosabb eleme. Az alábbiakban az egyes elemek ismertetése mellett példákat is adunk, hogy miként értelmezhetjük, alkalmazhatjuk a könyvtári és információs intézményekben.

Miután a 4P nagyon „eladási” központú volt, Kotler kísérletet tett arra, hogy könyvtári területen is jobban alkalmazható koncepcióként írja le a marketing mixet. Ez a 4C, azaz: a termék (product) helyett – a használó szemszögéből megállapított érték (customer value); az ár (price) helyett – költség (cost), amely nemcsak a kifizetendő árat foglalja magába, de azt az időt és energiát is, amit a szolgáltatáshoz való jutás igényel; hely (place) helyett – kényelem (convenience); promóció (reklám, terjesztés) helyett – kommunikáció (communication).

Miután intézményünk általános átfogó céljaival tisztában vagyunk és az egyes résztevékenységek céljait is felvázoltuk az átfogó célokon belül, látjuk a célpia-cokat és saját helyzetünket a többi intézményhez képest, akkor itt az idő, hogy speciális stratégiákat és taktikákat dolgozzunk ki a célok elérése érdekében. Első lépésben meg kell határozni, melyek a termékeink/szolgáltatásaink, hol és mennyiért fogjuk kínálni, majd a döntéseinkre alapozva kezddhetjük meg a promóciós tevékenységünket. Azaz többek között az alábbi kérdésekre kell választ találnunk:

- mit akarunk,
- kik vesznek benne részt,
- jól akarjuk,
- mit és hogyan teszünk a népszerűsítésért.

A döntéseink egyúttal alapjául szolgálnak majd a személyi, időbeli és pénzügyi feltételek kiszámításának is.

Az információnyújtás, a tanulás, az oktatás támogatása, a rekreációs célú szolgáltatások alapvető elemei sok könyvtár átfogó céljában fellelhetőek (mission statement). Például az, hogy az oktatási intézmények tanárai és hallgatói mennyire fogják a könyvtárat igénybe venni, nagymértékben attól is függ, hogy

ők, mint piaci szegmens, célcsoport miként illeszkednek bele az intézmény szolgáltatásiba. Kérdés pl., hogy mennyire lesznek hozzáférhetőek a magas szintű technológiát kívánó minőségi szolgáltatások.

Vegyünk példának egy közművelődési könyvtárat és az oktatást. A könyvtár a felhasználók majd minden korcsoportjának kínálja oktatási jellegű anyagait, szolgáltatásait: az iskolába induló csoportoktól a különböző korú iskolásokon át a távoktatásban résztvevőknek éppúgy, mint azoknak a nőknek, akik a gyermekük felnevelése után visszatérnek a munkába vagy akik átképzésben vesznek részt stb.

A fenti igények meghatározásához szükség van kutatásra, igényvizsgálatokra. Kik azok, akik már használói a könyvtárnak, kik nem; akik igen, mennyire elégedettek a szolgáltatásokkal; milyen változtatások szükségesek, hogy még hatékonyabban működjön az intézmény; bevezethetők-e, növelhetők-e a fizetési szolgáltatások? Megfelelő-e az állomány; az olvasói tér, a kölcsönzési idő; hatékonyan dolgoznak-e a könyvtárosok, ha komplex kérésekkel fordulnak hozzájuk? A kiemelt szolgáltatások vonzanak-e új felhasználókat, ill. mennyire bátorítják a jelenlegi használókat gyakoribb látogatásra. Ha a könyvtárra csak úgy gondolnak, mint egy idejétmúlt intézményre, amelyben a munkatársak szolgáltatások nyújtásában és az alkalmazott módszerekben, technológiában egyaránt lassúak, és a hatékonyság, minőség nem kritérium, akkor hiába lesz egy speciális szolgáltatás magas szintű, az egészben nem fognak eredményeket elérni.

Mindezt elősegítheti, ha figyelmet fordítunk a termék, az ár, az elosztási hely és a promóció azaz a marketing mix elemekre és egymásra való hatásunkra. Ha mindezt még összepárosítjuk a piacunkról való lényegi információkkal, valamint a mikro- és makrokörnyezeti háttér elemzésével, akkor nagy valószínűséggel sikeresen teljeshetjük a marketing céljainkat, terveinket.

A termék/szolgáltatás

A termék nemcsak fizikai tárgy, hanem magába foglalja a szolgáltatásokat is, amely természetesen lehet szabadidő eltöltésére szánt szolgáltatás éppúgy, mint bármilyen kulturális vagy információs szolgáltatás.

A könyvtárak és információs központok „termékei” elsősorban azok a könyvek és más információhordozók, amelyek miatt a használók belépnek az épületbe, de akár az is, ha telefonon vagy számítógépen feltett kérdésekre válaszolunk. Ez már a szolgáltatások különböző szintjeihez, és mélységeihez vezet, amely szinten eladható, akár pénzért, akár azért a „pártfogásért”, amelyre a könyvtárnak szüksége van a fenntartása, fejlesztése érdekében.

A termékek/szolgáltatások nem statikusak, tehát életciklusuk felvázolható: van ún. bevezető időszak, a növekedés, majd a stagnálás időszaka. Állandó figyelemmel kell lennünk ezekre a ciklusokra, mivel mind az árképzés, mind a fejlesztés szempontjából lényeges lehet, hogy éppen milyen a kereslet egy termék iránt.

Minden felhasználó- vagy fogyasztó-orientált szervezetben vizsgálni kell, hogy egy új termék mennyire életképes a piacon, mennyire elégíti ki az igényeket. Mi minden lehet ez a könyvtárak esetében? Video, CD-ROM, gyermekprogram,

közhasznú információs csomag, kiadványok stb. Van olyan szolgáltatás, amely „örök”-nek tűnik, de ezt sem árt időről időre elemezni, hogy valóban szükség van-e még rá, és abban az adott formában van-e rá szükség. A könyvtárakban nehezen szembesülnek azzal, ha valamilyen szolgáltatás stagnáló vagy lefelé szálló fázisban van. Ilyenkor meg kell szüntetni vagy esetleg egy reklámmal új erőt adhatunk neki.

Keiser és Galvin a terméket négy típusra osztja:

tényleges termék – az a kézzelfogható valami, amit a felhasználó vásárol vagy ki kölcsönöz, vagy használ

a termék „lényege” – az az elvárás, amiért a tényleges terméket igénybe veszi: például információ, tudás stb.

a termékhez kapcsolódó kiegészítő értékek – a használó szemszögéből nézve a haszon vagy a nyereség együttese, például a szolgáltatás gyorsasága stb.

termékrendszer – amikor nemcsak egy termékről és annak kiegészítő elemeiről van szó, hanem ezek együttes rendszeréről, pl. SDI, témafigyelés, oktatással egybekötött új ismeretszerzés stb.

A könyvtár vagy információs intézmény e négy jellemző alapján is értékelheti termékeit, szolgáltatásait.

A szolgáltatások marketingjét a termékmarketingtől elválasztva tárgyalják, miután azok a könyvtárakat meghatározó „termék”-nek minősülnek, de különböznek attól, amit a „termék” szóhoz asszociálunk.

Melyek a szolgáltatások jellemzői:

- nem érzékelhetőség, megfoghatatlanság: a szolgáltatást nem lehet megfogni, megköstolni, megszagolni;
- elválaszthatatlanság: a szolgáltatást azonnal „elfogyasztják”, elválaszthatatlan attól, aki igénybe veszi;
- tűnékenység, romlékonyság: nem lehet raktározni;
- heterogenitás, ingadozás: a minőséget és szabványosított előállítást nehéz ellenőrizni;
- differenciálatlanság: azonos szolgáltatások besorolhatóak a könyvtár fogalom alá, holott különböző típusú intézmények szolgáltatják.

Az ár

A marketing mix azon eleme, amely a legtöbb könyvtáros számára gondot okoz. Holott mindannak, ami látszólag ingyen van, szintén van ára. A könyvtárak egy állandó vagy lassan növekvő költségvetéssel gazdálkodnak, amelynek legnagyobb részét a személyi és fenntartási költségek teszik ki. A beszerzésre és fejlesztésre jutó összegek egyre csökkennek, ill. különféle más forrásokból egészíthetők ki. Szükséges tehát, hogy bizonyos termékek, szolgáltatások pénzbe kerüljenek, valamint szükséges időről időre kiszámítani, hogy mi mibe kerül, még ha pl. a használók ingyen veszik is igénybe.

Az ár fogalom a könyvtárak, ill. általában a nonprofit intézmények esetében nem mindig jelent fizikai értelemben vett pénzt. Már Kotler meghatározásában

is szerepel a csere fogalma, tehát az intézmény valamit cserébe kap szolgáltatásaiért. Az ár használható politikai és promóciós eszközként is.

A közművelődési könyvtárakban különösen nagy vitákat vált ki a szolgáltatások pénzessé tétele. A bevételekre való építés a költségvetésben azonban ma már tény.

Az ármegállapítás a marketing döntések legkomplexebb eleme. Az árakat megállapíthatják a hasonló szolgáltatások áraihoz igazítva (pl. fénymásolás) vagy a teljes bekerülési költséget számolva (pl. online keresés, kiadvány). Az árat meghatározzák a piaci igények, tehát hogy mennyit hajlandóak érte fizetni a felhasználók, valamint a termék életciklusa. Új termék beindításához bevezető ár vagy diszkont ár állapítható meg. Prémium árat állapíthatunk meg, azaz profitorientált a bevétel, ha egy magas színvonalú, innovatív terméket/szolgáltatást kínálunk, és nemigen vannak versenytársaink a piacon. Ha már többen is kínálnak hasonló szolgáltatást, akkor az ún. versenyképes árat kell kialakítani.

Az árképzésnek összhangban kell lenni az intézmény átfogó stratégiai céljaival.

A kérdés az, hogy a profitra való törekvés, a költségek fedezése, vagy ingyenes szolgáltatások biztosítása-e a cél.

Az árak és költségek megállapításánál a direkt és indirekt költségeket is figyelembe kell venni, azaz a gyártási, a személyzeti és ráfordított idő költségeit, valamint az épület, fűtés, világítás, kommunikációs, számítógép stb. indirekt költségeket.

A hely, az elosztási csatornák

A könyvtárak és információs intézmények esetében inkább az elosztási csatornák, azaz azok az eszközök és módszerek tartoznak a „place”, a hely fogalmába, ahol és amivel a termékeket/szolgáltatásokat hozzáférhetővé tesszük.

A fizikai helynek, tehát az épületnek, a bútorzatnak, a tájékozódást elősegítő információknak is lényeges szerepe van. Fontos szempont, hogy van-e elég hely az olvasóknak, milyen az épület belső elrendezése, atmoszférája, mennyi fiókkönyvtára van egy nagyobb város közművelődési könyvtárának stb.

Mégis ma már, a gépesítés elterjedésével, a hálózatok kiépítésével, az Internethez való kapcsolódással a szolgáltatásokhoz való hozzáférés egyre kevésbé lesz csak fizikai hely kérdése.

A kérdés nemcsak az, hogy hol, hanem hogy mikor, milyen gyorsan, mennyire felhasználóbarát módon lehet hozzájutni pl. egy információhoz, egy szakkönyvhöz.

A promóció azaz a marketing kommunikáció, közönségkapcsolatok, reklám

A marketing legtöbb elemet tartalmazó területe: nagyon összetett, és sok kreativitást kíván. Jóllehet a könyvtári költségvetés csak igen szűkösen tud a promócióra költeni, kulcsfontosságú a szolgáltatások marketingjében. Magába fog-

lalja mind a felhasználókkal való kapcsolattartás legváltozatosabb elemeit, mind a fizetett hirdetést. Miután mind a promóciós tevékenység, mind az eredmény látványos lehet, gyakran ezt a területet összetévesztik magával a marketinggel. Ez azonban csak egy a marketing elemei közül.

Walters a marketing mix ezen elemét inkább a marketing taktikai tevékenységébe sorolja, mivel a promóciós tevékenység során végrehajtott lépések segítik elő, hogy a termék, hely, és árstratégiáink érvényesülhessenek.

Az idetartozó eszközök, módszerek alapja a felhasználókkal, saját munkatársainkkal, a fenntartókkal, vagy az intézménnyel kapcsolatba kerülőkkel való hatékony kommunikáció.

Public relations (PR), vagyis közönségkapcsolatok

A PR-t legegyszerűbben úgy definiálhatjuk, mint a szervezet kifelé és befelé irányuló kommunikációja a vele kapcsolatban álló közösségekkel, egyénekkel.

Egy angol PR-rel foglalkozó intézet meghatározása szerint:

„Tudatos, tervezett és folyamatos erőfeszítés annak érdekében, hogy kölcsönös megértést alakítsunk ki és tartsunk fenn a szervezet/intézmény és annak közönsége között.”

Kik azok, akiket egy könyvtár esetében közönségnek nevezhetünk? Általánosságban megfogalmazva minden olyan egyén és közösség, akik hatással lehetnek a szervezetre céljainak elérésében. Konkrétabban: a használók és potenciális használók, saját munkatársak, a felettes szervek és mindazok, akik a szervezet működését akár politikai, akár gazdasági eszközökkel befolyásolhatják, mindazok a cégek és szervezetek, akikkel munkakapcsolatban vannak (könyvkereskedők, számítógépes cégek, szakmai egyesületek és szervezetek stb.).

A jó PR tevékenység sokrétűsége miatt alapos előkészítést, szervezést és gyakorlatot kíván. A saját magunk által kiadott reklám- vagy ismertető anyagok, valamint a hirdetések esetében meghatározhatjuk, hogy mi legyen a szöveg, de egy interjúra vagy egy újságíró által írt szövegre nincs ilyen befolyásunk. A PR munka egyik kulcsát a médiával való kapcsolattartás jelenti.

Egy hatásosan megírt sajtóközleménynek is megvan a technikája. Többek között legyen címe, tartalmazza, hogy ki írta, és hol érhető el az író, és világosan, tömören, röviden tartalmazza azt, amit a közönséggel tudatni akarunk. Különösen a helyi sajtóval, rádióval, televízióval kell folyamatos kapcsolatot kialakítani, hiszen ők irányíthatják használóink véleményét.

A könyvtárak körül alakulhatnak olyan pártoló klubok, amelyek szintén segítenek az intézmény pozitív képének formálásában, szolgáltatásai megismertetésében.

A szervezet egységes megjelenítése (corporate identity)

A könyvtár jól felismerhetően jelenjen meg a közönsége szemében. A megjelenés abban különbözik az ún. imázstól, hogy az utóbbi az intézményről alkotott vélemények összegzése, külső megítélése, az előbbi pedig a szervezet belső döntésének az eredménye. Az a kép, amivel a külvilág felé meg kíván jelenni. Ennek

elemei közé tartozik, maga a névválasztás, a rövidítés, a logo, ha van, a szlogen, valamint a munkatársak egységes öltözködése, vagy más formában való azonosíthatósága a használók számára (pl. névtáblát viselnek a szolgálatban lévők) a könyvtár belső tereiben lévő eligazító tábláknak, információknak is azonos színben, formában, betűtípusban való megjelenítése. Mindaz, ami valamilyen formában az intézményt jelenti mindenki mástól jól elkülöníthető módon. Ez a megjelenítés lehet hosszú időre szóló, de lehet egy-egy eseményhez, kampányhoz csatolt. A cél az, hogy így is felhívják a figyelmet arra, amit az intézmény szolgáltat, és rögzüljön a használók tudatában, hogy hova térhetnek vissza, ha újra az adott termékre/szolgáltatásra van szükségük.

A szervezet egységes megjelenítése (vagy angol elnevezéssel corporate identity -CI) adja meg az adott intézmény „személyiségét”, „egyéniségét” a külvilág számára.

A könyvtár kifelé irányuló kommunikációjának számtalan formája lehet, amelyeket meghatároz az adott intézmény profilja, személyi, fizikai és anyagi lehetősége. Majd minden típusú könyvtár meghirdethet ún. nyitott napot, amikor bemutatót tart szolgáltatásairól, válaszol a olvasók kérdéseire. Felsőoktatási intézmények az új hallgatókat segíthetik azzal, ha szolgáltatásaikról nemcsak írásban, de szóban is adnak ismertetést.

Általános az a gyakorlat is, hogy új könyveket, évfordulóhoz, vagy más eseményhez kapcsolódó szakirodalmat külön kihelyeznek a könyvtár egy erre megfelelő részében. Ennek sokkal munkaigényesebb, de hatásosabb változata, ha az intézmény kiállító teremmel, vagy erre alkalmas térrel rendelkezik. Rendezhet kiállításokat saját anyagaiból éppúgy, mint befogadhat kész kiállításokat.

Jelentős bevételi forrást jelenthet, ha kereskedelmi cégek (könyvkiadók, informatikai profilú vállalkozások rendezvényeinek) nyújt helyet az intézmény, amely összekapcsolódhat szemináriummal, konferenciával is.

Speciális programok témáit gyakran meríthetjük a kutatásokban felmerült igényekből. Ilyenek a gyermekprogramok, a helytörténeti előadások, elhelyezkedéssel, továbbtanulással kapcsolatos információs fórumok stb.

A kiadványok, brosrák, ismertetőik ma már a közönségünkkel való kommunikáció elengedhetelen eszközei. Bár néhány esetben szerény bevételt is jelenthetnek, elsősorban a tájékoztatás eszközei, akár az intézmény egészéről, eredményeiről, akár egy új szolgáltatás bevezetéséről van szó.

A szolgáltatások minél szélesebb körben való megismertetésének módszere a különféle kereskedelmi cégek által is annyira kedvelt direct mail (DM), címre küldött körlevél. Az olvasók adatai megvannak, és a szolgáltatás típusának megfelelően kiválasztott célcsoportnak vagy potenciális vevőkörnek elküldött levél is egy lehetőség az intézmény használói körének növelésére. A költségei elég jelentősek lehetnek, mivel igazán akkor hatásos, ha évente többször is ismétljük.

Szponzorálás

A szponzorok keresése egyre inkább előtérbe kerül, különösen a közintézmények marketing tevékenységében.

Lazán kapcsolódhat ehhez a tevékenységhez, ha pályázatok útján próbálunk pénzügyi eszközöket szerezni egy-egy speciális programhoz. Ez azonban inkább a költségvetés kiegészítése, és előre meghatározott szabályok szerint működik, valamint nyílt minden olyan pályázó felé, aki a kritériumoknak megfelel. (Ilyen pl. a Nemzeti Kulturális Alap (NKA), Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA), Soros Alapítvány, vagy a Budapest Bank Budapestért Alapítvány stb.).

Ma már léteznek olyan vállalkozások, amelyek segítenek pl. abban, hogy általunk meghatározott eseményekhez szponzorokat keressenek. A könyvtárakban az általános gyakorlat azonban az, hogy egy-egy program, esemény létrejöttéhez az intézmény PR-rel foglalkozó munkatársa keresi meg a finanszírozókat, és tárgyalja meg a feltételeket. A jó eredményhez szükséges pontosan tudni, hogy mit akarunk szponzoráltatni, és mit tudunk ezért cserébe nyújtani, és akihez fordulunk, az valóban megfelelő partner lesz-e.

Ez nem mindig pénzügyi tranzakció. Lehet pl. egy olyan megállapodás is, hogy egy könyvkereskedő vállalkozásnak reklámozási lehetőséget nyújt az intézmény, és cserébe könyveket kap. Kiadványokat is készíthetünk úgy, hogy a költségek fedezése fejében reklámot biztosítunk, vagy lemondunk a jogdíjról.

7. A marketing tevékenység ellenőrzése, értékelése

Bármilyen gondossággal készült is el egy terv, a kivitelezés során fellépnek hibák vagy váratlan akadályok. Ennek érdekében szükséges, hogy a kivitelezés folyamatába építsünk be ellenőrző lépéseket annak érdekében, hogy valóban abba az irányba haladjunk, amelyet elhatároztunk. Ha valami nem sikerül, akkor

nyebb azt mondani, hogy „ez nem megy”, mint feltenni az alábbi kérdéseket és elemezni a hibákat:

- volt-e valamilyen hibás döntés a tervben,
- reális volt-e a cél,
- a stratégiákat kellő mélységig elemztük-e,
- elegendő idő volt-e a kivitelezésre,
- milyen korrigáló lépéseket tehetünk?

Az értékelési folyamat során győződhetünk meg arról, hogy az általunk elképzelt marketing program sikeres volt-e. Gyakran, ha a használók igényeinek a kínált termék/szolgáltatás nem felel meg, nem biztos, hogy csak abban kereshetjük a hibát, hanem a rosszul megválasztott célcsoportban, vagy a gyenge reklámban, PR-ben is.

Érdemes formális és informális visszacsatolást egyaránt alkalmazni: azaz elemezni az írásos dokumentációt, a statisztikákat, a terveket, és interjúkat folytatni mind a belső munkatársakkal, mind a használókkal.

Az ellenőrző, értékelő folyamat eredményei a későbbi marketing stratégiák, programok alapjai.

Bátonyi Viola

„A múltnak nagy jövője van”

avagy

A könyvtár múltjának még lehet jövője

Októberben országszerte kitérték kapuikat a könyvtárak, s különböző rendezvényekkel, kiállításokkal, kedvezményekkel irányították magukra a helyi közösségek figyelmét; bemutatták szolgáltatásaikat, különösen a számítógépes technika épülő információs szolgáltatásaikat. Az Őszi Könyvtári Hetek országos programját áttekintve úgy gondolom, hogy kijelenthetjük: a könyvtár sikeres intézménytípus.

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének idei vándorgyűlésén ugyanezt állította Lengyel László politológus is, egyebek mellett azzal az indokolással, hogy az az intézmény, amely túlélte a rendszerváltozást, az képes volt elismertetni létének fontosságát – tehát sikeres.

A könyvtár fontossága természetesen igen sok fórumon elhangzott már az utóbbi években. Nekem nagyon tetszik az a megfogalmazás, amit a washingtoni David Penniman mondott az 1991-ben, Budapesten tartott Új információtechnológia című nemzetközi konferencián ezzel kapcsolatban: „A társadalmunkban működő információsztolgáltató rendszerek közül a könyvtár a legnélkülözhetetlenebb. Azért, mert a könyvtár mindenek előtt emberekre orientált információs szervezet.” Penniman úr azonban arra is figyelmeztetett, hogy „a könyvtárak

azért kerülhetnek veszélybe, mert vezetőiknek soha nem tapasztalt kihívásokkal kell szembenéznük. [...] A könyvtáros szakma túlélése függ attól, hogy képes és hajlandó lesz-e megváltoztatni a szakma hangsúlyát és image-át.”

Remélhetően a „sikeres túlélést” fogja biztosítani a röviden csak kulturális szaktörvényként emlegetett tervezet parlamenti elfogadása. Az új törvény megfogalmazásakor a törvényalkotók meg kívánták őrizni mindazon értékeket, amelyek a magyar könyvtárügy sok évtizedes története során kialakultak. Hiszen, amint a törvénytervezet indoklása mondja: „Mindig is a könyvtár volt az az intézménytípus, amelyben dokumentumokat és információkat gyűjtöttek, feltártak, rendszereztek és szolgáltatottak. [...] Mind a múlt, mind a jelen és a jövő társadalmának működését meghatározza a korszerű könyvtári ellátás biztosítása.”

A leendő törvénybe beépített finanszírozási biztosítékokra is alapozva készítette el a Művelődési és Közoktatási Minisztérium Kulturális Örökség Főosztálya és Könyvtári Osztálya az országos könyvtári és közgyűjteményi információs hálózat fejlesztési programját *A könyvtárak és közgyűjtemények szerepe az információs társadalomban* címmel (ld. a 3K szeptemberi számában). A program a Nemzeti Informatikai Stratégiában felvázolt jövőképhez kapcsolódva a könyvtári rendszer jövőképét fogalmazza meg, átfogó célként az „Intelligens ország” megvalósítását határozva meg.

De lássuk, mit is ért a program az „Intelligens ország” fogalma alatt: „Az intelligens vagy tájékozott ország az intelligens városok, települések hálózata. A hálózat a városi, települési alaphálózatokra épül, amelyek lehetővé teszik, hogy a helyi intézmények, vállalkozások, különféle szervezetek és a lakosság is bekapcsolódjanak a hálózatba és ezáltal javuljon az életminőség, a hatékonyság, és az ország gazdasági versenyképessége növekedjen.” Így részletezi az átfogó célt a jövőkép, amely az intelligens ország megvalósulását államiségünk ezredik évéhez, a 2000. évhez kapcsolja.

Az ezredforduló és környéke bővelkedni fog a kerek évfordulókbán. Mindekelőtt ott lesz a Krisztus születésétől kezdődő időszámításunk szerinti kétezredik év, továbbá a már említett ezredik évfordulója Szent István megkoronázásának, s a megelőző években lesz az 1848–49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója. A megemlékezések sorában remélhetően ott lesz – ha szerényen is – a mai települési nyilvános könyvtárak, azaz az egykori tanácsi könyvtárak megalapításának 50. évfordulója is. (Mint tudjuk, a volt falusi népkönyvtárak nagy részét 1949-ben, illetve az 1950-es évek elején hozták létre.)

A kerek évszámok önmagukban is jelkép-értékűek, megünneplésükkel egyben a közösséghez való tartozásunkat is kifejezzük, hangsúlyozzuk. E szimbolika érzelmi hatására is támaszkodva úgy vélem, a könyvtárak számára most jó lehetőség nyílik arra, hogy meggyőzzék (szerencsés esetben megerősítsék meggyőződésében) fenntartójukat, illetve potenciális felhasználóikat szolgáltatásaik fontosságáról, a kívánatos cél, az „intelligens település” megvalósításának szükségességéről. E megerősítéshez (néhány helyen a sajnálatos negatív beállítottság megváltoztatásához) nélkülözhetetlen a saját jövőkép megfogalmazása, annak az elképzelésnek a felvázolása, hogy mit kíván a könyvtár elérni fennállása 50. évfordulójáig.

A jövőt azonban csak a múltból láthatjuk, csak a múltra építkezve képzelhetjük el. A múlt hiteles történetének felelevenítése azonban nem tűnik egyszerű

feladatnak. Nem olyan szobrászi tevékenység ez, amikor egyetlen kőtömbből kell lefaragni a fölösleget, hanem inkább a mozaik készítéséhez hasonlítható, ahol apró kő- vagy kerámiadarabokból, színes vagy színtelen üvegszemcsékből kell kirakni majd a képet. Különösen vonatkozik ez az ötvenes évek környékére. „A világháború utáni 6-7 év amúgy sem kellően feltárt időszakán belül is méltánytalanul elhanyagolt az 1949–1952 közötti időszak”, állapítja meg Tóth Gyula, a megyei könyvtári hálózat problémátörténetének tárgyalásakor a Könyvtári Figyelő 1992. évi 4. számában. Könyvtártörténeti szakdolgozatok konzulenseként magam is tapasztalhattam, hogy a kollégák milyen nehezen tudták az intézmény történetének kezdeteire, a korai (néha a későbbi) időszakra vonatkozó forrásokat felkutatni.

Ha össze akarjuk rakni egy könyvtár képét, honnan gyűjthetők össze a mozaik darabkái? Hol található az az adatok, melyek bizonyítani tudják az alapítás időpontját? Hol vannak azok a dokumentumok, amelyek felhasználásával leírhatók az események, érzékeltethetők a folyamatok, megidézhető a kor hangulata?

Az elsődleges, az eseményekkel egyidejűleg keletkezett források első szintje természetesen maga a könyvtár: állományával, nyilvántartásaival, katalógusaival, kiadványaival, egykorú fotóival, kép- és hangfelvételeivel, tárgyi emlékeivel és saját irattárával. A forrásbázis ezt követő szintjei értelemszerűen a település polgármesteri hivatalában fellelhető iratok, az egykori területi körzeti könyvtár utódkönyvtára (ahol megőrizhették a régi jelentéseket), a volt járási könyvtárak meglévő dokumentumai, a megyei könyvtár irattára és a megyei (esetenként városi) levéltárban őrzött iratanyag.

Érdeemes röviden kitérni egyes irattípusokra, tartalmi vonatkozásaira, lehetséges lelőhelyeikre. 1949 és 1952 között 32 körzeti könyvtár működött az országban, s ezek szervezték a falusi könyvtárak, az alap- vagy más néven népkönyvtárak létrehozását-alapítását, könyvekkel, hírlapokkal és folyóiratokkal való ellátását. 1952-ben már a 3000. népkönyvtár avatása is megtörtént. A körzeti könyvtárak által létesített könyvtárak közül azok, melyek gépállomásokon, állami gazdaságok telepein, termelőszövetkezetekben működtek, ma már csak könyvtártörténeti adalékok, viszont a községek lakosai számára alapított intézmények – az elmúlt közel ötven év alatt – a mai önkormányzati könyvtárakká fejlődtek.

1952-től kezdődően jórészt a volt járási könyvtárakban lelhetőek fel további dokumentumok: adattárak, statisztikák, jelentések, kiszállási munkanaplók, módszertani vonatkozású feljegyzések. (Különösen az utóbbiak, a személyes munkanaplók, feljegyzések analitikus feldolgozásával jeleníthetők meg érzéketlenül egy-egy könyvtár munkájának hétköznapijai, szakmai problémái.) E könyvtárak egy része még őrzi az egykori járási szerepkörre vonatkozó dokumentumokat, míg mások – selejtezés után – már átadták az iratokat az illetékes levéltáraknak.

A megyék könyvtárügyének összesítő jelentései megtalálhatóak a megyei könyvtárakban, az egyes könyvtárakkal folytatott levelezést a megyei könyvtár irattára őrzi.

Az előbb már említett megyei levéltárak kihagyhatatlan forrásbázisai a könyvtártörténeti kutatásnak. Általában itt kutathatóak az 1950-ig, a tanácsrendszer létrejöttéig keletkezett alispáni iratok, melyek az egész megyére vonatkozó in-

formációkat tartalmaznak, továbbá a járási főjegyzői iratok, és sok esetben 1950 októberéig a községi képviselőtestületi jegyzőkönyvek. 1950-től általában 1980-ig a levéltárakban találhatóak meg a tanácsok végrehajtó bizottsági jegyzőkönyvei. A tanács vb-nek időszakosan értékelni kellett a könyvtár tevékenységét, s a könyvtáros beszámolója fennmaradhatott a jegyzőkönyv mellékleteként is. Az alkalmazásban álló volt könyvtárosok személyi adatairól is tájékozódni lehet a levéltárakban a személyiségi jogok figyelembe vételével.

A könyvtár életére, működésére vonatkozó legfontosabb iratokról másolatot érdemes készíteni (egy majdani évfordulás kiállításra is gondolva), más esetben gyakran elegendőnek tűnik az irat érdemi részének pontos, később is jól olvasható kijegyzetelése, és minden esetben szükséges az irattári vagy levéltári forrás pontos, szabályos megjelölése, mert e nélkül kutatómunkánk igen könnyen hiteltelenné válhat.

Az elsődleges, más néven primer források közé tartoznak még a korabeli sajtóközlemények, elsősorban a megyei lapok cikkei és hírei, továbbá a helyi könyvtári híradók, valamint az országos sajtó egyidejű közleményei. (Ezek feldolgozásakor is szükséges a pontos bibliográfiai hivatkozás.)

Figyelmesen kell elolvasni az újságcikkeket, sajtóközleményeket, amikor fel kívánjuk használni tartalmukat, vagy amikor idézzük a szövegüket. Nem szabad helyesbítés nélkül közölni az esetleg előforduló, értelemzavaró sajtóhibákat, a félreértésekből keletkezett téves adatokat. Óvatosan kell kezelni az eseményekre vonatkozó előzetes híradásokat. Nem mindig biztos ugyanis, hogy a beharangozott esemény valóban akkor történt meg, és nem halasztották esetleg későbbi időpontra.

Rendkívül fontosnak tartom a korai, szegényesen dokumentált idők még elérhető közigazgatási vezetőinek, a helyi művelődéspolitikai életben illetékes egykori pártfunkcionáriusoknak, a település könyvtárosainak, olvasóinak, s nem kevésbé a volt módszertani instruktoroknak meginterjúvolását, emlékeik rögzítését. Talán az utolsó órája érkezett el a még köztünk élő könyvtárosok kikérdezésének, hiszen az akkori húsz-, harmincéves kollégák is ma már ..., de ezt le sem merem írni, mivel többségükben hölgyekről van szó. (A hét-nyolc évnél korábban készült visszaemlékezéseket érdemes megismételteni, hiszen azóta másképp is emlékezhetünk múltunkra.)

A visszaemlékezések már a másodlagos vagy szekunder, azaz az eseményekről utólag keletkezett dokumentumok közé sorolódnak, az országos, illetve a már korábban elkészült helyi könyvtártörténeti feldolgozásokkal egyetemben. Mind a primer, mind a szekunder közleményekről (sokszor a publikálatlanokról is), megfelelő tájékoztatást tud nyújtani a megyei könyvtár helyismereti gyűjteménye.

Elengedhetetlen mozzanata a történeti kutatómunkának a források kritikájának elvégzése. Értékelni kell a dokumentumokat formai és tartalmi jegyeik alapján. Ez azt jelenti, hogy másként kell kezelni egy belső vagy magánhasználatra szánt feljegyzést, és másként egy hivatalos, nyilvánosságra szánt jelentést. (Az utóbbiban esetleg előfordulhat a dolgok szépítése, a problémák elhallgatása.) Érdemes néha utánaszámolni a statisztikai mutatóknak is.

Össze kell hasonlítani az azonos időszakra, vagy egy konkrét eseményre vonatkozó különböző forrásokat: előfordulhat ugyanis, hogy eltérő adatokat kö-

zölnek. Hiszen ha csak a könyvtáralapítások tényét nézzük, már ellentmondásokra bukkanhatunk. Az közismert, hogy a körzeti könyvtárak által alapított első falusi népkönyvtárat az akkor még Veszprém megyei, ma már Fejér megyei Mezőszentgyörgyön, 1949. április 24-én avatták fel, és ez volt a tanácsi könyvtárhálózat létesítésének ünnepélyes kezdő aktuusa. Az intézmények egy részénél azonban a kezdet már nem él a köztudatban, s csak – az Országos Széchényi Könyvtár jóvoltából szerencsére mikrofilmre is felvett – sárguló újságok, irattárak, levéltárak dossziéiban megőrzött jelentések segítségével, a korabeli adatok összevetésével végezhető el az alapítás valódi időpontjának pontos meghatározása.

Több település tanácsi közművelődési könyvtárának alapítási évét ugyanis az 1965-ben megjelent Könyvtári Minerva, de még a megyei könyvtári minervák egy része is pontatlanul, nem a valóságnak megfelelően közli.

Állításomat egy kiragadott Fejér megyei példával kívánom illusztrálni. A móri Radó Antal Városi Könyvtár alapítási évét az országos és a megyei könyvtári Minerva 1954-re, a járási könyvtárként való működés megkezdésére datálja. Az ezt megelőző időszak legkorábbi – Mórón fennmaradt – dokumentuma a volt községi népkönyvtár 1951. évi júliusi munkanaplója. Átnézve azonban a székesfehérvári Körzeti Könyvtárnak a Vörösmarty Mihály Megyei Könyvtár irattárában fellelhető iratait, rábukkanhatunk a móri községi népkönyvtár első jelentésére, melyben Töltéssy Kálmán tanító, népművelési ügyvezető beszámolt a könyvtár 1950. október 15-ei megnyitásáról. Ez volt az a községi népkönyvtár, amely a későbbiekben bővítéssel, fejlesztéssel, továbbá új feladatkörrel felruházva alakult át járási könyvtárrá 1954 augusztusában. A jelenlegi móri városi könyvtár tehát nem a minervákban közölt 1954-ben, hanem – még községi népkönyvtárként – 1950. október 15-én alapított. A mai önkormányzati települési nyilvános könyvtárak többségének a körzeti könyvtárak által alapított népkönyvtár ugyanis nem az előzménye, nem a jogelődje, hanem mint intézmény, azonos a mai könyvtárral. Alapításának dátuma a mai könyvtár születésnapja, az ötvenes évek eleji működésének időszaka a mai könyvtár csecsemő- és gyermek-kora.

Ajánlom tehát, hogy ott, ahol még nem végezték el, kerüljön sor a községi képviselőtestületi jegyzőkönyveknek, a Körzeti Könyvtár iratainak, valamint a megyei hírlap közleményeinek egybevetésével (az elengedhetetlen forráskritika módszeres alkalmazásával) a települési könyvtárak valódi, pontos alapítási dátumának megállapítására és nyilvánosságra hozatalára. Ahol esetleg már nincs mód az alapítás konkrét napjának meghatározására – ismereteim szerint – ott is lehetőség adódik a létesítés megközelítően pontos behatárolására.

A forrásfeltárás során összegyűlt primer és szekunder dokumentumok együttese számos feldolgozási lehetőséget nyújt: elkészülhetnek egyes korszakok vagy szakterületek önálló résztanulmányai, ajánlhatók főiskolai, egyetemi hallgatók településtörténeti szakdolgozatuk témájául.

Amit én az 50. évforduló szempontjából mindenképpen szükségesnek tartok, az az, hogy az előbbieken túl, vagy akár azoktól függetlenül készüljön a könyvtárról egy olyan hiteles történeti összefoglalás, mely megalapozza, meggyőzővé teszi a jövőképet. Olyan, nem túl nagy terjedelmű, olcsón sokszorosítható, de mégis minőséget tükröző termékre gondolok, ami ott lehet majd minden meg-

választott önkormányzati képviselő, polgármester és közhivatalnok kezében a település kulturális költségeinek tárgyalásakor; olyan kiadványt képzelek el, amit át lehet nyújtani a kulturális törvénytervezet elfogadása után létrejövő települési Közművelődési Tanács tagjainak; olyan anyagot, amely támpontot ad a település művelődéstörténetének tanításához, tanulásához.

Elkészítéséhez hasznos módszertani segítséget nyújt Bényei Miklósnak 1994-ben megjelent, Helyismereti tevékenység a könyvtárakban című kiváló munkájának A könyvtártörténetírás módszertani kérdései című fejezete. Mivel remélem azt, hogy ezen írás általános vonatkozásai nemcsak a települési könyvtárak számára, hanem az egyéb, intézményi könyvtárak számára szintén hasznosítható, ezért az iskolai könyvtárosok figyelmét Bényei Miklós egy másik publikációjára is felhívom, mely a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1995 májusi, illetve 1997 áprilisi számában jelent meg Helytörténet, iskolatörténet, iskolai könyvtártörténet címmel.

A történet megírásával kapcsolatban itt és most csak néhány, általam fontosnak tartott módszertani szempontra hívnám fel a figyelmet.

Maga a múlt, egy intézmény vagy egy intézmény könyvtárának múltja adottság, melyen már semmi nem változtathat. Marc Bloch A történész mestersége c., magyarul 1996-ban megjelent könyvében úgy vélekedik, hogy a múlt ismerete viszont egy olyan folyamat, mely az idők során átalakul és tökéletesedik. A II. világháború utáni korszakról korábban készült könyvtártörténeti – publikált vagy publikálatlan – munkák nagy többsége értékes alkotás. Mégis, azoknál a történeteknél, amelyek 1989–1990 előtt készültek, többnyire újra el kell menni a forrásokhoz, újra kell értelmezni azokat, s újra kell fogalmazni a múlt ismeretét.

A történetíró célja az legyen, hogy a forrásokat értékelve és értelmezve, megfelelő képzelőerővel mutassa be a valóság teljességét. Feladata nem a bíróé, akinek ítéletet kell kimondani, hanem a történelem tudós kutatójéé, akinek hitelesen kell rekonstruálni a múltat, és az adott kor saját mércéjéhez viszonyítva kell értékelnit a folyamatokat. Vezérelve a megértés legyen: a kor megértése, s az adott korban élő emberek megértése.

Nem szabad említés nélkül hagyni sem a település életében bekövetkezett fontos változásoknak a könyvtárra gyakorolt hatását, sem pedig a többi közintézménnyel kialakított kapcsolatot, ahogyan az sem kerülhető el, hogy ne történjék utalás a település művelődési, olvasási kultúrájának előzményeire, az egykor volt könyvtárakra, olvasókörokre. Ezek az adatok bizonyítják a település lakóinak folyamatos igényét az olvasáshoz, a könyvekkel való ellátottsághoz, még akkor is, ha ezen intézmények, egyesületek léte, története már kevéssé közismert.

A település könyvtárának történetét bele kell helyezni a megyei, valamint az országos könyvtárügy eseményeinek folyamataiba, rávilágítva az azonosságokra és eltérésekre. A könyvtárügy országos vonatkozásaihoz nélkülözhetetlen segédanyag Csapodi Csaba – Tóth András – Vértesy Miklós: Magyar könyvtártörténet című, 1987-ben megjelent összefoglalás megfelelő fejezetei; a legfrissebb, közel húsz oldalas összefoglalás pedig Kiss Jenőtől olvasható Magyarország könyvtárai címmel, a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1997 júliusi számában. Az iskolai könyvtárak rövid történeti áttekintését Dán Krisztina adja Iskolai könyvtárak Magyarországon címmel, szintén a Könyv, Könyvtár, Könyvtárosban, az 1996. évi febru-

ári számban. Sajnos még nem létezik, de igen hasznos lenne egy olyan országos kronológiai adatbázis létrehozása, mely segítséget nyújthatna nemcsak a könyvtáru gy, hanem az egyes könyvtárak történetének kutatásához is.

A fenti szempontok szerint feldolgozott és közös emlékezetté váló múlt megfelelő kiindulópontot adhat a jelen folyamatainak felismeréséhez. A múlt így használható fel a fenntartó, a potenciális felhasználók, a lehetséges támogatók meggyőzésére a kívánatos jövőkép elfogadtatásakor. „Mert a jövőt csak a múltból láthatjuk” mondja egyik interjújában John Lukacs amerikai magyar történész, s folytatja azzal, hogy „Aforisztikusan azt is mondhatnám: a múltnak nagy jövője van”. A könyvtár múltja, az elmúlt ötven év hiteles történetének megfogalmazása így válhat a jövőjének megalapozójává.

Természetesen semmilyen hatásosan bemutatott múlt nem helyettesítheti a teljesítményt. A fenntartónak, a használóknak folyamatosan meg kell győződnieük a modern és a hagyományos szolgáltatások hasznosságáról, az intézményre szánt közpénzek hatékony felhasználásáról.

Joggal kérdezhetik, hogy mindaz, amiről eddig írtam, nem tartozik-e az utópisztikus képzelgés, egy „ábrándos jövőkép” kategóriájába. Hiszen mindnyájan tudjuk a könyvtári statisztikákból, hogy hazánkban 1992 és 1995 között összesen 354 önkormányzati könyvtári szolgáltatóhely szűnt meg, hogy az utóbbi években átlagosan 350 körül mozog a nem gyarapító, nem szolgáltató egységek száma. Kérdezhetik azt is, hogy mikor és hogyan válik majd az „intelligens település” információs központjává az az önkormányzati könyvtár, melynek vezetője (a Fejér Megyei Könyvtáros 1997. évi 1–2. számában közöltek szerint) tavaly a következőkkel zárta egyik jelentését: „Gépelési lehetőségem nincs, így kérem, hogy feljegyzésemet kézzel írtan fogadják el”.

Posztív választ erre a kérdésre, e pillanatban senki nem adhat, csak az érzékelhető, hogy amennyiben a könyvtár mozdulatlan marad, nem reagál a kor kihívásaira, akkor könnyen jövőtlenné, egyfunkciós könyvkölcsönzőhellyé válhat. A könyvtár küldetése viszont nem ez, hanem az, hogy az általa gyűjtött és őrzött információk és gondolatok közrebocsátásával hozzájáruljon a tájékozottabb, múltját és jelenét jobban ismerő polgárság kialakulásához, elősegítse kulturális örökségünk minél szélesebb körben való használatát.

Olyan jövőképet, olyan vágyképet kell tehát kialakítani és elfogadtatni, melyben a könyvtár a település többfunkciós telekommunikációs szolgáltató és tanácsadó központja (akár bekapcsolódva az Országos Teleház Programba is), olyan célokat kell kitűzni, melyben az információ- és adatszolgáltatás mellett természetesen nem felejtődik el az olvasás hagyományos szolgálata sem.

Vörösmarty Mihály éppen 150 évvel ezelőtt, 1847-ben, a válságon átesett ember óvatos, aggodalomtól sem mentes, de egyre bizakodóbb érzéseiről tanúskodó Jólslat című versében írta:

*Mit a művészet, tudomány
Csodásat, üdvöst hagy nyomán,
Adjuk meg a hazának azt
A hervadatlan szép tavaszt.
Múlt és jövő
Így egybe nő.*

Talán elegendő érvelni sikerült felsorakoztatnom arra vonatkozóan, hogy az intézményalapítások hamarosan bekövetkező 50. évfordulójának megünnepléséhez és megünnepeltetéséhez fel kell kutatni a történeti forrásokat ott, ahol ez még nem történt meg, meg kell határozni az alapítás valódi időpontját, meg kell írni, helyenként újraírni könyvtáraink történetét. Ez adhat alapokat a célok kitűzéséhez, erre a múltra támaszkodva lehet a jövőt menedzselni: lobbizni, pályázni a kultúra pénzügyi támogatásáért.

Meggyőződésem, s remélem többen vannak, akik osztják e nézetemet, hogy egy pozitív jövőkép elfogadtatásának elengedhetetlen feltétele az, hogy a könyvtár hiteles múltja közismert legyen, létének 50 éve elevenen éljen a közösség tudatában. Intézményeinknek a múltból a jelenen át a jövőbe ívelő történetét magunknak kell életre kelteni, mert ezt a történetet rajtunk, könyvtárosokon kívül senki más nem fogja megalkotni. Úgy gondolom, hogy ezt elvégezni nemcsak munkahelyünk iránt érzett felelősségünk, hanem egyben választott hivatásunkból fakadó kötelezettségünk is.

Kégli Ferenc

MEGJELENT

Öt nyelvű könyv- és papírrestaurálási szakszótár

Szerkesztette: Beöthyné Kozocsa Ildikó és Kastaly Beatrix

Összeállította: Albrechtné Kunszeri Gabriella, Beöthyné Kozocsa Ildikó, Czigler Mária, Csenki Éva, Jurcsik Erzsébet, Kastaly Beatrix, Kennedy Detty, Simon Imola, Szlabey Györgyi

Országos Széchényi Könyvtár, Bp. 1997. 375 1.

A szakmában hézagpótló mű a könyv- és papírrestaurálás, a könyvkötés, valamint egyes grafikai technikák alapvető műveleteinek, anyagainak, eszközeinek és berendezéseinek leghasználatosabb szak kifejezéseit tartalmazza a nyelvek alfabetikus rendjében.

Az öt nyelv a magyar, német, angol, francia és olasz.

A szótár célja, hogy megkönnyítse a szakemberek számára a szakirodalom olvasását és fordítását. Elsősorban könyv- és papírrestaurátorok számára készült, de haszonnal forgathatják könyvkötők, könyvtárosok, levéltárosok és muzeológusok is.

Ára: 1200.- Ft

Kapható: az Országos Széchényi Könyvtár kiadványárusító helyén: Budapest, Budavári Palota F épület, a főbejáratnál.

Megrendelhető: Országos Széchényi Könyvtár Kiadványtára, Lados Andrea ügyintéző, 1827 Budapest, Budavári Palota F épület. Telefon: 175733/553 m.

Búcsú
Dr. Soltész Zoltánnétól*
(1921–1997)

Az Országos Széchényi Könyvtár nevében búcsúzom Soltész Zoltánné dr. Juhász Erzsébettől.

Búcsúzom attól a kedves munkatársunktól, aki egész munkás életét a nemzeti könyvtárnak szentelte.

23 éves korától, 1944. januárjától kezdve dolgozott a könyvtárban, 1949-től a Régi nyomtatványok tárában. 1962-től a tár kinevezett osztályvezetője volt 1989. december 31-éig, nyugdíjba vonulásáig.

Sok évtizedes munkássága során elismerést szerzett mind itthon, mind pedig külföldön. Száznál több magyar és idegen nyelvű publikációja, tanulmánya, illetve önálló kötete jelent meg. Ez utóbbiak közül a legje-

lentősebbek egyike a sok évi munka eredményeként létrejött országos *ősnymtatványkatalógus*, amelynek társszerzője volt az időközben külföldre távozó Sajó Gézával. Ötven hazai könyvtár hétezer ősnymtatványának számbavételét jelentette ez a munka, amit teljes odaadással, szabadidejét is igénybe véve végzett éveken át. 1961-ben a Deutsche Staatsbibliothek vendégkönyvtárosaként három hónapon át részt vett a nemzetközi ősnymtatványkatalógus, a Gesamtkatalog der Wiegendrucke munkálataiban. Itteni tapasztalatait, kutatásait is felhasználta a magyarországi gyűjtemények számbavételekor.

Nagy türelmet, szakmai tudást és odaadást igénylő kutatómunkával sikerült megállapítania és bizonyítania a *második magyarországi ősnymda* létezését.

A magyar nyomdatörténeti kutatásokban fontos módszertani segédeszköz *A magyarországi könyvdíszítés a 16. században* című összefoglaló, rendszerező munkája. Későbbi publikációi is főképp a magyarországi nyomdászattörténet – Hess András, Tótfalusi Kis Miklós – és a könyvművészet témaköréhez kapcsolódtak: számos hasonló kiadáshoz írt *bevezető tanulmányt a kódexfestészet, a miniatúrák művészete* területéről.

* Elhangzott a Farkasréti temetőben 1997. október 10-én.

Lappangó hungaricumok feltárása céljából többször végzett kutatásokat külföldi könyvtárakban, s így sikerült újabb ritkaságokra bukkannia.

Kiemelkedő szerepe volt abban, hogy az Országos Széchényi Könyvtár egyik legféltebb kincse, kulturális örökségünk egyik gyöngyszeme, az első ismert magyar verset, az Ómagyar Mária-siralmat tartalmazó, leuveni kódex hazakerült: 1980-as belgiumi útja során ismételtlen javaslatot tett a cserére, melyre korábban az elődei már több sikertelen kísérletet tettek. Maga válogatta ki a cserére felkínálható, flamand vonatkozású dokumentumokat, főleg ősnymtatványokat, s hosszas tárgyalássorozat után végre 1982-ben létrejött a csere, melynek révén kéziratárunk gyűjteményébe kerülhetett az első magyar nyelvű verses emlékkönyvet tartalmazó kódex.

Kutatómunkája során nemzetközi megbecsülést szerzett nagy szakértelemmel megírt külföldi publikációival is, főleg a *Gutenberg-Jahrbuchban*, ill. a *Beiträge zur Inkunabelkunde*-ban. Emellett állandó szerzője volt a *Magyar Könyvszemlének* és könyvtárunk *Évkönyvének*.

Tevékenyen részt vett *hazai és külföldi kiállítások* anyagának összeállításában, az utóbbiak közül különösen nevezetes volt a lipcei, a londoni, a schallaburgi és az amsterdami.

Több évtizeden át irányította könyvtárunk 16. századi nyomtatványainak feltáró munkálatait, és nyugállományba vonulása előtt sikerült a nagy feladatot munkatársaival befejeznie. A Soltész Zoltánné – Velencei Katalin – W. Salgó Ágnes szerkesztette 3 vaskos kötet minden fontos hazai és külföldi könyvtár kézikönyvtárának értékes darabja.

Fontos szerepet tulajdonított könyvtárunk tudományos tevékenységének, egészen mostanáig tagja volt a *Tudományos tanácsnak*, okos, higgadt tanácsaira, hozzászólásaira mindig számíthattunk. Nyugdíjazása után sem vonult egészen vissza, állandóan figyelemmel kísérte könyvtárunk tevékenységét, és folytatta kutatásait a Régi nyomtatványok tára gyűjteményeiben is. Éppen a Könyvszemle legújabb számában olvashatjuk egyik publikációját. Mindvégig baráti kapcsolatot tartott fenn munkatársaival, őszintén örült a Tár újabb szerzeményeinek, a sikereknek, és nehézségeinkben is velünk érzett.

Óraadó tanára volt az ELTE Könyvtártudományi tanszékének.

„Mondá Jézus: Én vagyok a feltámadás és az élet: aki hisz

énbennem, ha meghal is él.” – szól az evangéliumi idézet a gyászszerződésen.

Soltész Zoltánné tovább él a könyvtár munkatársainak emlékezetében és a nemzeti könyvtár történetében is.

Kedves Zsóka! Nyugodjék békében!

Poprády Géza

Az Informatikai és Könyvtári Szövetség hírei

Október 1-jén tartotta ülését a szövetség Városi Tagozata az OSZK VI. emeleti előadótermében. Napirend előtt kapott szót Zalainé dr. Kovács Éva, a KIK elnöke és Ramháb Mária, aki a törvényelőkészítési munkában képviselte a KIK-et, mivel ők nem tudtak végig jelen lenni. (Ugyanaznap tárgyalta a parlament kulturális bizottsága a törvényt.) Ramháb Mária tájékoztatást adott a törvény helyzetéről, a felmerült módosítási javaslatokról. Zalainé dr. Kovács Éva az utóbbi időszak munkájáról beszélt a megjelenteknek. A KIK elnöke ismét megerősítette, hogy a Városi Tagozat összefogása érdekében a képviselőtestület kész a létszámát akár annyira is bővíteni, hogy mind a 19 megyének saját képviselője legyen. A testület számtalan ülésen tárgyalta már a nagylétszámú tagozat gondját, és különböző megoldási javaslatok is születtek. Felmerült egy két lépcsős megoldás lehetősége is, hogy tudniillik alakuljon a helyi tagozatok vezetőiből egy önálló testület, amely aztán tagot (vagy tagokat) delegál a szövetség képviselőtestületébe. Az elnök hangsúlyozta a képviselőtestület készségét arra, hogy bármilyen megoldást elfogadjon, amit a városi könyvtárak megfelelőnek tartanak.

Bár a sok helyen már megkezdődött – vagy éppen az előkészítés utolsó, legviharosabb időszakánál tartó – őszi könyvtári hetek miatt a vártnál kevesebb kolléga tudott eljönni, élénk vita alakult ki a tagozat hatékonyabb működtetésének lehetőségeiről. A legtöbb felszólaló egyetértett abban, hogy helyi, megyei vagy regionális szervezetekre lenne szükség, mert a kisebb létszámmal könnyebb dolgozni. Erre vannak kiváló példák (lásd a Bács-Kiskun megyei, a kisalföldi vagy a Vas megyei tagozat összehangolt munkáját). Ugyanakkor megállapították azt is, hogy törekedni kell a számítógépes kapcsolattartásra, mert ez nem csupán korszerűbb, de jóval gyorsabb és költségkímélőbb is. A kollégák egyetértettek egy zárt levelező lista szükségességében és kérték a szövetséget, hogy erre a titkárság postafiókján keresztül teremtsenek lehetőséget. A kisebb létszámú helyi tagozatok megalakítása azonban mindenképpen elodázhatatlan. Müller Imréné, a tagozat vezetője az elmúlt időszakban minden alkalommal hangoztatta, hogy a jelenlegi szervezeti formában lehetetlen ennyi könyvtárat összetartani.

Néhány megyében már megindult a szervezés, máshonnan a szándékról érkeztek jelzések. Mindaddig azonban, amíg a szervezeti átalakulás folyamata tart, a képviselőtestület az eddigi létszámmal és tagokkal működik tovább. A Városi Tagozat képviselőtételéről ismét tárgyaltak a kollégák. Pintér Béla a tagozat tavaly november 7-ei ülésén lemondott, s azóta nem is vett részt a képviselőtestület munkájában, sem a tagozat irányításában. (Erről akkor részletesen is

beszámoltunk.) Miután az a tagozati ülés nem volt határozatképes, Kasznhorkai Géza felvetette, hogy tekintsék semmisnek a lemondást. A különböző vélemények elhangzása után a jelenlevők elfogadták Kasznhorkai Géza javaslatát, Pintér Béla pedig vállalta a további munkát. Mivel a tagozat ezúttal sem volt határozatképes, a jogi vélemény meghallgatása után születhet döntés a kérdésben.

Végül abban állapodtak meg a kollégák, hogy a tagozat működésének érdekében meg kell gyorsítani az átszerveződést.

Október 6-án Kecskeméten Magyar Bálint művelődési miniszter megnyitotta az őszi könyvtári heteket. A Katona József Könyvtár és az Informatikai és Könyvtári Szövetség közösen szervezett szakmai tanácskozása vezette be ebben az évben a programokat. A megyei könyvtár minőségfejlesztési programjának kidolgozását segítő projektben eddig elvégzett munka bemutatása volt a jól sikerült tanácskozás elsődleges célja. Az országos programsorozat ünnepélyes megnyitójára délután került sor, majd a miniszter a MATÁV segítségével megszervezett videokonferencia keretében válaszolt a hat helyszínen (Budapest, Miskolc, Pécs, Sopron, Szolnok és persze Kecskemét) feltett kérdésekre.

A Katona József Könyvtárban az ezt követő héten ismét együtt dolgoztak az angol és a magyar szakemberek a könyvtár munkatársaival.

A minisztérium megbízásából Fogarassy Miklós dolgozik az országos dokumentum-ellátási rendszerről szóló rendeleti szabályozás döntés-előkészítő koncepcióján, egy munkabizottság bevonásával. A bizottságba a KIK Pallósiné Toldi Mártát és dr. Domsa Károlynét delegálta.

Lezajlott Varsóban a könyvtárak automatizálásával foglalkozó konferencia, melyen a KIK elnöke és dr. Skaliczki Judit közösen tartott előadást A gépesítés hatása a könyvtári szolgáltatások minőségére címmel.

A Magyar Kulturális Szövetség elnökségének októberi ülésén is a törvénykezés volt a legfontosabb téma. Az elnökség megvitatta a kulturális törvényhez benyújtott módosító javaslatok sorsát és megtárgyalta a non-profit törvény tervezetét. Beszámoló hangzott el a felsőfokú szakember szükségletről és a felsőfokú képzésről rendezett konferenciáról, és végül a megjelentek tájékoztatást kaptak a magyar kulturális honlap elkészítése érdekében végzett munkáról.

Október 29-én ülésezett a KIK képviselő-testülete. Az ülés vendége volt dr. Kenyéri Katalin, aki a minisztérium megbízott munkatársaként tájékoztatta a testületet a kivételes eljárásban a parlament elé kerülő törvényről.

Ezután megvitatta a testület az NKA jövő évi pályázati kiírás-tervezetét és megbeszélte a módosítási javaslatait.

Hírlevél a Magyar Könyvtárosok Egyesülete tagjaihoz

Lezárva: 1997. október 22.

71. szám

A szervezeteknek és a központi testületi tagoknak kiküldjük: a megjelenés után három napon belül.

A hírlevélről és terjesztéséről

Kedves hírlevél-olvasók! Sok kérdés, észrevétel merül fel a hírlevéllel és terjesztésével, aktualitásával, frissességével kapcsolatban. A hírlevél értékelésénél kérjük, vegyék figyelembe a következőket:

Ez a hírlevél az Önök közreműködésével készül, szerkesztője mindig szívesen fogad rendezvényeket beharangozó és (ha lehet, még szívesebben) értékelést, szubjektív megjegyzéseket is tartalmazó híreket, pályázati felhívásokat, egyéb közleményeket. Ezeket – csakúgy mint az álláshirdetéseket – ingyenesen teszi közzé a hírlevél. A hírlevelet nem lektorálják, pontossága, információtartalma a tudósítókön is múlik.

Lapzárta az egyes hónapok közepén van. A nyomdai munkák az Országos Széchényi Könyvtárban készülnek. A lapzártához képest rendszerint egy hónap alatt megjelenik hírlevelünk nyomtatott változata, egyrészt a Könyv, Könyvtár, Könyvtáros című lapban, másrészt különlenyomatként szabadlapos formában is.

Az MKE területi és szakterületi szervezeteinek tisztségviselői gondoskodnak arról, hogy a hírlevél minél előbb eljusson az egyesület egyéni és testületi tagjaihoz. Az egyesület titkársága a megjelenés után három napon belül megküldi a hírlevelet az igényelt példányszámban a szervezetek postázással foglalkozó, többek között a hírlevél továbbítására is vállalkozó vezetőségi tagjának. Mindannyian tudjuk, hogy a postaköltségek egyre emelkednek, ezért előfordul, hogy a szervezetek a hírlevél kiküldésével addig várnak, amíg más küldeményhez, például valamilyen rendezvény meghívójához csatolhatják.

Azoknak, akiknek a számítógép-hálózatához hozzáférésük van, figyelmükbe ajánljuk, hogy sokkal kevesebb fáradsággal, költséggel és idővesztéssel – gyakorlatilag a lapzártát követően azonnal – elolvashatják a hírlevél szövegét a könyvtárosok Katalist levelező listáján.

Személyi hírek

Csak október elején érkezett el az elnökséghez az a hír, hogy 1997. július 12-én, életének 67. évében elhunyt Dr. Ballér Endréné Szüts Piroska, nyugalmazott iskolai könyvtári vezető szaktanácsadó. Kegyelettel megőrizzük az emlékét.

Elnökségi hírek

NKA – Az év végén lejár az Nemzeti Kulturális Alapban 1994 eleje óta tevékenykedő szakmai kollégiumi tagok (kurátorok) többségének mandátuma. Ugyancsak megüresedik az Alap legfőbb irányító testületében, a Bizottságban három hely. A tisztújításhoz szükséges delegálás lebonyolításához az NKA elnöke egyes szakmai szervezetek, köztük az MKE segítségét kérte. A jelölésekre a különböző egyéb szakmai szervezetekkel egyeztetve november hó folyamán kerül majd sor.

Szerzői jogi kodifikációs munkabizottság – Az elnökség Papp Istvánt jelölte ki, hogy vegyen részt az Igazságügyi Minisztériumban a szerzői jogi szabályok revíziójára alakuló bizottság munkájában. Egyidejűleg felkérte dr. Redl Károlyt, hogy helyettesként és jogász szakértőként segítse Papp István munkáját.

Mi történt a szervezetekben?

Őszi könyvtári napok – Jász-Nagykun-Szolnok megyéből, a FSZEK-ből és Terézvárosi Gyermekkönyvtárából, Veszprémből, Baranyából kapott az elnökség meghívást illetve tájékoztatást a könyvtári napok programkínálatáról. Az MKE szervezetei a rendezvények társszervezőiként mindenütt kivették részüket az előkészületekből és a lebonyolításból.

Bibliográfiai Szekció – Lásd a Heves Megyei Szervezetnél.

Csongrád Megyei Könyvtárosok Egyesülete – Október 13-án tanulmányutat szerveztek az Országgyűlési Könyvtárba. A szakmai programhoz csatlakozott a Parlament megtekintése, és látogatást terveztek az Evangélikus Múzeumba is.

Heves Megyei Szervezet – A Bibliográfiai Szekcióval közös rendezvényt tartottak Egerben. Pataki Gábor (OSZK) hazai számítógépes bibliográfiai adatbázisokról tartott ismertetést. Ezt követte az MNB CD-ROM-jának és floppy-változatának bemutatója (Nagy Anikó és Magyar Péter Márius). Az Egri Főegyház-megyei Könyvtár számítógépes helyismereti bibliográfiájáról Dr. Antalóczi Lajos tartott előadást. A rendezvény második részében László Gézáné (Móricz Zsigmond Könyvtár, Nyíregyháza) számolt be az MNB Időszaki Kiadványok Repertóriumának használatának tapasztalatairól.

Tolna Megyei Szervezet – Szeptemberben ötnapos szakmai kiránduláson vettek részt a Tolna megyei könyvtárosok a gyulafehérvári Alba Megyei Könyvtár meghívására, a két megyei önkormányzat együttműködése keretében. Értékes ajándékkönyveket, hangkazettákat, folyóiratokat is eljuttattak a nagyenyedi líceum kollégiumába, illetve a meghívó megyei könyvtárba. Ez utóbbiból a magyarlakta települések könyvtáraiba kerül majd letétként a könyvadomány. A Gyulafehérváron tartott irodalmi délutánon egy magyar-román nyelvű, helyismereti jellegű, könyvtári-irodalmi újság közeljövőbeli kiadásáról is szó esett.

Vas megyei Szervezet (Vas MSZ) – Október 9-én szakmai napot tartottak a körmendi vár dísztermében, amelynek támogatói között szerepelt a Vas MSZ is. A házigazdák részéről Papp Gyula A Faludi Ferenc Városi Könyvtár múltja és jelene, Meocsériné Doktor Rozália Az olvasótáborok szervezésének körmendi tapasztalatai, Nagyné Babos Magdolna A számítógépes technológia alkalmazása a körmendi gyűjteményszervezésben és a szolgáltatásokban címmel tartott elő-

adást. Harsányi László a kultúra finanszírozásának modelljeit vette számba. Egy finn vendég hazája könyvtárügyének aktuális kérdéseit ismertette. Bemutakoztak a körmendi városi könyvtár társintézményei, majd Nagy Éva mutatta be a Vas megye városi könyvtárai című kötetet.

Veszprém Megyei Szervezet (VeMSZ) – Október 13-án továbbképzést, szakmai napot tartottak Balatonfüreden a Városi Könyvtárban. A könyvtár közönségkapcsolatainak régi és új formáiról Bátonyi Viola tartott előadást felkért hozzászólókkal. Ehhez kapcsolódva Maliszka Károlyné bemutatta a megyei könyvtárról készült videofilmet és a könyvtár honlapját. A VeMSZ egyes tagjai ezután beszámoltak hollandiai és erdélyi tanulmányútjukról, valamint hazai konferenciákon hallottakról. Az „azonnali kérdések órája” keretében közérdekű információk hangzottak el. Fakultatív programként a helyi szervezők a városi könyvtár helytörténeti gyűjteményének megtekintését ajánlották a kollégáknak.

Pályázatok

Az MKE Békés Megyei Szervezete és a Békés Megyei Könyvtár pályázatot hirdet Olvasói szokások változása a település közkönyvtárában címmel. A pályamű terjedelme 2-3 ív. A pályázat jelígis. A pályázatok beadási határideje 1998. január 31. Eredményhirdetés 1998. március 1-jén. Pályadíjak: I. díj: 20 ezer Ft, II. díj: 15 ezer Ft, III. díj: 10 ezer Ft, ezen felül értékes könyvjutalmak. A pályázatokat a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Békés Megyei Szervezete titkárának, Timkó Istvánnénak címezve a Békés Megyei Könyvtárba (5601 Békéscsaba, Derkovits sor 1. Pf. 35.) kérik beküldeni.

Képzés

Hálózati tanfolyamok – Elkészült az NIIF által támogatott őszi tanfolyamok tájékoztató füzet, amely tartalmazza azokat a várva várt tanfolyamokat is, amelyeknek részvételi díjához az MKE pályázati támogatásból és saját forrásból hozzájárul. Lesz a) alapozó Internet-tanfolyam – MKE-tagok számára: 8000 Ft, 1997. november 10–13. b) World Wide Web tanfolyam – MKE-tagok számára: 6000 Ft, 1997. november 19–21. c) haladó Internet- tanfolyam – MKE-tagok számára: 6000 Ft, 1997. november 26–28. A tanfolyamok nyilvánosak, de a szervezőkkel történt megállapodás szerint a jelentkezésnél előnyben részesülnek a könyvtárosok. A tanfolyam szervezője az Informatika a Nemzetvédelmi Képzésben Alapítvány (INKA) 1101 Budapest, Hungária krt. 9–11. vagy 1581 Budapest, Pf. 15. Ügyintézők: Tamáska Lajos (tamaska@zrinyi.zmne.hu) és Lantos Attiláné (ica@zrinyi.zmne.hu), tel.: 260-0740/12-49, fax: 262-5352.

Lezajlott rendezvények

Francia–német–magyar közkönyvtári konferencia – Elkészült a konferencia mérlege. A fő szervezők, a Francia Intézet és a Goethe-Intézet igen sikeresnek ítélték, ezt a résztvevők is megerősíthetik. Tervezik az előadások publikálását eredeti nyelven, a két másik nyelven részletes összefoglalóval, továbbá a Francia Nagykövetség Internet-oldalain.

Nemzetközi kapcsolatok

IFLA CAIFE – Az IFLA-ban új állandó bizottság alakult Committee on Freedom of Access to Information and Freedom of Expression (CAIFE) néven, amely a könyvtári cenzúrával és az információhoz való hozzáférésnek és a tájékoztató szakemberek/könyvtárosok tevékenységének ideológiai, gazdasági, politikai és vallási okokból való korlátozásával fog foglalkozni.

IFLA Committee on Copyright and other Legal Matters – Az IFLA másik új állandó bizottsága a szerzői joggal és a szellemi tulajdonnal, a kölcsönzési joggal, a gyarapítást korlátozó gazdasági és kereskedelmi tényezőkkel, a könyvtári dokumentumok tulajdonjogával kapcsolatos vitákkal, az elektronikus szövegek hitelességével, az előfizetési és licenz-szerződésekkel és egyéb, nemzetközi jelentőségű kérdésekkel foglalkozik majd.

EBLIDA CECUP – Az EBLIDA, a könyvtáros, információs és dokumentációs egyesületek európai irodája felkérte az MKE-t, hogy társult tagként delegáljon egy szakembert egy 1998 januárban induló, általa koordinált projektbe, amely a Central and Eastern European Copyright User Platform (CECUP) névre hallgat. Az MKE az együttműködés keretében egy budapesti szemináriumot szervez majd meg és egy résztvevőt fog delegálni a projekt munkacsoportjába.

Rigai konferencia felhívása – 1998. novemberére-decemberére tervezik azt a konferenciát, amelynek témája a szólásszabadság, a legkülönbözőbb területeken megnyilvánuló cenzúra és a könyvtárak. A lett nemzeti könyvtár és a lett könyvtárosegyesület megküldte a call for papers-t, amelyre 1998 októberéig kell jelentkezni. Az érdeklődőknek szívesen megküldi a titkárság. A konferencia e-postacíme: inbpn@inbpn.org.lv.

ALA 1998 – 122 éves történetében először választott nemzetközi témát az American Library Association 1998-as vándorgyűlésére Libraries: Global Reach, Local Touch címmel. Ennek jegyében az ALA nemzetközi kapcsolatok bizottsága és kerekasztala a konferencia keretében eszmecsere-t, poszter-ülést tervez külföldi könyvtárosok bevonásával. 1997. december 12-ig kell tervezett előadással jelentkezni, részletes tudnivalók a titkárságtól, esetleg az intl@ala.org vagy a <http://www.ala.org> címen.

Előzetes rendezvénynaptár:

- 1997. november 13–14. – 1997. november 13–14. A magyar könyvtárügy első évtizede a harmadik évezredben – stratégiák, tennivalók, Az MKE országos konferenciája, Salgótarján
- 1998. január 26–28. 6. BOBCATSSS szimpózium, Budapest, OSZK: Shaping the knowledge society
- 1998. június 22–27. Sixth European Conference on Medical and Health Libraries (EAHIL): Libraries without limits: changing needs – changing roles
- 1998. június 25–július 2. American Library Association Annual Conference, Washington D.C.: Global reach, local touch
- 1998. augusztus 16–21. IFLA közgyűlés, Amsterdam
- 1998. augusztus 13–15. ISIC (Information Seeking in Context 98) konferencia, Sheffield

- 1998. november–december. International Conference Freedom of Expression, Censorship, Libraries, Riga.

Állásügyek

Állást keres: Angol, német nyelvismerettel, egyetemi diplomával könyvtárban elhelyezkedne Kövi Ádám doktorandusz-hallgató. Lakástelefonja: 265-0539. – Magyar–francia szakos egyetemi és könyvtárosasszisztensi végzettséggel, emellett passzív angol és román nyelvismerettel bármilyen könyvtári munkát keres Sinkó Melinda. Lakástelefonja: 292-2502.

Állást kínál: Főiskolai végzettségű (akár képzésben még részt vevő) könyvtárost keres komplex munkakörre teljes állásban az MH KÖKKI (a honvédegségügy tudományos könyvtára). Angol nyelvismeret szükséges, orvostudományi-természettudományi érdeklődés előny. Az érdeklődők Nyíri Éva könyvtárvezetőt keressék a 344-22-89-es telefonon.

Szerkeszti: Hegyközi Ilona

Cím: MKE titkárság, 1054 Budapest, Hold u. 6. Tel./fax: 111-8634

E-posta: MKE@MAIL.C3.HU vagy H11200MKE@ELLA.HU

